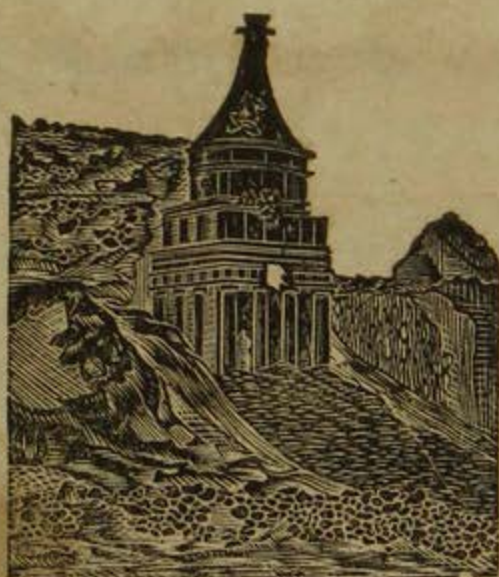

Ա Ռ Օ Ն

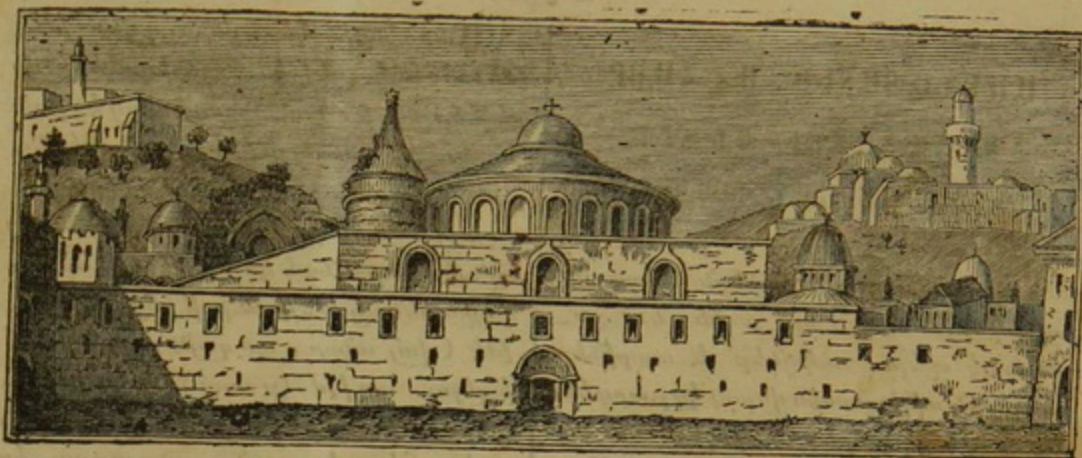
Ա Մ Ս Ա Գ Ի Ր

ԸՅԳԷՅԻՆ, ԲԸՆԸՄԻՐԿԱՆ, ԳԻՐԳԻՏԿԱՆ
ԵՒ ՔԸԴԸՔԸԿԱՆ

ՈՒԹՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ
ՇՐՋԱՆ ՄԻՐՄԵԸՅ

ՅԵՐՈՒՍԸԴԷՄ
Ի ՏԳԱՐԱՆԻ ՄՐԲՈՑ ՅԱԿՈՎԱԲԵԱՆՑ
1873

ՈՒԹՆԵՐՈՐԻ ՏԱՐԻ
ԹԻԻ 1.

Ա. Մ. Ս. Ա. Գ. Ի. Բ.

ՅՈՒՆԿԱՐ 31.
1873.

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՆՈՐ ՏԱՐԻ

Նոր տարւոյն օրը ըստ ստիւրու-
թեան թէ՛ միտրանտիան ուխտը և թէ՛
յառանգաւոր սանուէր զինի ժամեր
գութեան գնացին ի Պատրիարքարան,
ուր ներկայ էր նոյնպէս ուխտաւորաց
խումբն բազմութիւն: Եւ յառանգաւոր-
ներէն Պօղոս Յակոբեան Չանագ -
Գալէցին նոր տարւոյ առթիւ ճառ
մը խօսեցաւ, յետ օրոյ Ս. Պատրիարքն
բազմաբան յորդոր կարգաց ամե-
նուն ի շնորհաւորութիւն և ի յա.
առջագիծութիւն Նոր տարւոյ:

Նոյն օրը լինէ. Ս. Պատրիարքն
այցելութեան ելաւ յառանգաւորաց
վարժարանին, ուր ղիմաւորեցին սա-

նունք երգելով. և ապա լ'Էւտիա Կա-
րապետեան Պօլսեցին ի դիմաց բոլոր
աշակերտաց ճառ մը կարգաց, յա-
ռանգաւոր սանուց երեսխտագիտա-
կան եւ շնորհակալաց զգացմունքը
յայտնելով: Ս. Պատրիարքը յորդորեց
աշակերտները, որ Ս. Լ. Թառէն աւելի
ընդհանուր լ'զգէն շնորհակալ ընին
և թէ՛ իրենց բանիւ եւ զգացմամբ
յայտնածներն ջանան արդեամբ եւ
գործով ցուցնել: Զետոյ «Նոր յա-
ռաջագիծութիւն և նոր միտր» բա-
րեմաղթելով՝ մեկնեցաւ:

Լ'հաւաստի Պատրիարքարանի մէջ
կարգացուած ճառը:

ԱՄԵՆԱՊԱՏԻՒ Ս • ՀԱՅՐ

ԴԵՐԱՊԱՏԻՒ ՏԵԱՐԲ

ԵՒ ՅԱՐԴՈՅ ՀԱՆԴԻՍԱԿԱՆԲ

Ժամանակի հեղեղներն անզգալի արագութեամբ կը հոսին եւ շարունակ օրեր , ամիսներ եւ տարիներ անցելոյն ուղիւնոսին վերայ կը բարդեն : Կը հոսին արդարեւ եւ կ'ոչնչանան նոքա , սակայն իրենց նոյն արագընթաց հոսանքին հետ մահկանացուացս կեանքըն ալ կը տանին ու յաւիտենակա նութեան անդունդը կը խուրասուղեն : Եկատեմք միանգամ ալեւորեալ ծերունի մը , որոյ մէն մի անգամոց վերայ ստուար տարիներու հետքը կերելի եւ ահա քայլ մի եւս գերեզմանի դուռը պիտի հասնի , այսու ամենայնիւ իրեն համար այնչափ տարիներու բազմութիւնը վայրկեանի մը պէս անցած կը թուի . որպէս թէ նոյն օրը ծնած եւ միւս նոյն օրը այն վիճակին հասած լինէր : Հատ գեղեցիկ ասած է այս մասին Վասիլէօն երեւելի Վաղղիային . « Տարիներն , քանի որ մեզնէ հեռու են՝ երկար կը թուին . իսկ երբ կը հասնին շուտով կ'աներեւութա նան եւ գոգցես վայրկեանի մը մէջ 'ի չիք կը դառնան , եւ հազիւ թէ գլուխնիս կը դառնանք եւ ահա՛ մեծ զարմանօք զմեզ օրհասական վախճանին մօտեցած կը գտնեմք , որ մեզ այնքան հեռու կը թուէր , որպէս թէ բնաւ չը պիտի հասնէր Դեռ Վաղմուսերգուն տեսնելով ժամանակի արագընթացութիւնը եւ նկատելով մարդկային վաղանցիկ կեանքը՝ կը գոչէ ասելով « Առպէս խոտոյ են աւուրք մարդոյ , որպէս ծաղիկ վայրի՝ այնպէս ծաղիկ . շնչէ 'ի նմա հողմ՝ եւ ոչ է՝ եւ ոչ եւս երեւի տեղի նորա » :

Մարդկային կեանքն գոգցես թեւ թեւ ծուխ մ'է , որ վայրկեանի մը մէջ կը ցնդի . նա արագալաց է քան զարծուի , արագընթաց քան զեղջերու եւ արագահոս քան զհոսանս գետոյ : Ժամանակը արագագարձ անուոյ մը պէս շարունակ կը դառնայ եւ մարդկային կենաց թելը իւր վերայ կը փաթթէ (վայ անոր , որ զայն տարածամխոյեւ առիթ կը տայ) . աղբեր եւ տէրութիւններ իրար կը յաջորդեն , աշխարհի տեսարանը անդադար կը փոփոխի . իւրաքանչիւր վայրկեանի մէջ հազարաւոր մահկանացուք հասարակաց մօր արգանդին մէջ լուի մննիկ կը ննջեն : Աշխարհաստաս բռնաւորներ , տիեզերակալ թագաւորներ , որք իրենց կենդանութեան ատեն՝ գոգցես համայն բնութեան սարսափ կաղդէին , բնաւ բանով մը չէին շատանար եւ որպէս թէ մշտնջենապէս աշխարհի վերայ պիտի մնային , մեծամեծ բաներու կը ձեռնարկէին . բայց ժամանակը զանոնք ալ իւր հողովման ենթակայ ըրաւ եւ զարմանալին այս է , որ բովանդակ հողագնդին տիրապետել կամեցողները՝ իրենց մահուան ատեն հազիւ երկու կանգուն տեղւոյ մը մէջ բովանդակեցան . ոմանք նսեւ անոր ալ չար ժանացան : Այսպէս անաչառ է ահա ժամանակը , նորա առջեւ՝ թէ՛ թագաւոր , թէ՛ հպատակ , թէ՛ հարուստ եւ թէ՛ աղքատ նոյն են եւ հաւասար . նա մի օրինակ կերպով իւր ընթացքը կը շարունակէ , առանց վայր մի կանգ առնելու , կամ ետ դառնալու :

Համայն աշխարհը ըյնատարած ուղիւնոսի մը նմանեցնելով , մարդիկ կը նմանին ալեաց , որք յանկարծ իւր մտկերեւոյթէն 'ի վեր կը բարձրանան եւ դարձեալ իսկոյն նորա ահագին անդնդոց մէջ կը խորասուզին : Այլ մարդկային վաղանցիկ կենաց . . . գոգցես

ապագայն ներկային և ներկայն ալ ան-
ցելոյն հետ զի-լիսն չղթայով մը կա-
սրուած ու միացած է, որ տիեզերաց
ստեղծագործութենէն ի վեր անյեղի
օրինօք իրարու կը յաջորդեն:

Եւ այսօրուան նոր տարւոյ մը
սկզբնաւորութիւնն ալ անցեալի մը
գաղափարը կը զարթուցանէ ամեն խո-
հուն մտաց մէջ: Անցաւ և գնաց այ-
սօր մարդկային կենաց շրջաններէն
տարի մ' ալ. — գէպ ի ուր. — ի յա-
ւիտենականութիւն, ուրկէ գառնա-
լիք չունի այլ ևս: Եւ այլ ինչնոր փափո-
խութիւն ստացաւ մարդկան ազգի
վիճակը. — ահա այս ամենէն մեծ եւ
ամեն բանէ աւելի գիտողութեան
արժանի խնդիր մ' է. խնդիր մը՝ զոր
լուծելու համար պէտք է ամեն անհատ
առ վայր մի ետ գառնայ և իւր անցե-
լոյն վերայ ակնարկ մը դարձնէ, քն-
նէ, զննէ և իւր երեւակայութեան
ու յիշողութեան առջեւ բերելով
տեսնէ թէ ինչպէս անցուցած է իւր
այն թանկագին վայրկեանները. վասն
զի յամանակի բարի և յոռի կիրառու-
թիւնէն կախած է մէն մի անհատի և ի նշանէ
կոտորածի մի մի անհատի մի մի:

Եւ ամենակը բնութեան Արարչու
պետին կողմանէ կարգուած արգարա-
սէր և անաչառ պաշտօնեայ մ' է, որ
իրեն յարգը գիտցող և բազմաբիրտն
ջանիւք իրենց գործքերը նորա համըն-
թաց առնողները նիւթական, բարոյա-
կան և մտաւորական ճոխութիւննե-
րով կը լցուցանէ եւ կը վարձատրէ.
նորա մէն մի քայլից առջեւ լոյս և յա-
ռաջագիմութիւն կը սփռէ, ի ճշմա-
րիտ երջանկութիւն կ'առաջնորդէ և
անմահութիւն կը խոստանայ: Ամեն
ոք ժամանակի բարի կիրառութեամբ
միայն կարող է իւր նպատակին հաս-
նիլ: Եւ օրինակ տիեզերաց մէջ չըկայ
գործ մի՝ որ ժամանակով կատարուած

չը լինի. չը կայ էութիւն մի որ ժամա-
նակով գոյացած չը լինի: Աստուած
միայն է անժամանակ, աղբիւր յաւի-
տենականութեան և անհունութեան:
Աս ինքն պարզեւած է մարդկային
բնութեան ժամանակը, որպէս զի
իրենց նիւթական եւ բարոյական
օգտին ծառայեցընեն զայն: Աս ինքն
նախաստեղծին՝ եւ ընդ նմին համայն
մարդկութեան պատուիրած է « Բը-
բաժնէ Երեսաց ուտել զհաց », այսինքն
աշխատութեամբ, և աշխատութիւնն
ալ արդէն ժամանակով կը լինի եւ
ժամանակի կիրառութիւն մ' է: Աս
ինքն բարեբար նախախնամութեամբ
անորոշ թողած է մեր մահուան ժա-
մանակը, որպէս զի իւրաքանչիւր ան-
հատ չը գիտնալով իւր կենաց տեւա-
կանութիւնը՝ ժամանակն ի զուր չան-
ցընէ իրեն կենաց ընթացից մէջ:

Աւարդարեւ մեր մահուան ժամա-
նակի անորոշութիւնը աստուածային
ամենիմաստութեան է գործ. վասն զի
այժմեան ժամանակիս մէջ, որ մահ-
ուան ժամանակն անորոշ է, եւ մար-
դիկներէն ոմանք զանազան տեսակ ան-
կարգութիւններ և չարագործութիւն
ներ ընել կը յանդգնին, չը մտածելով
որ գուցէ հետեւեալ օրը կամ նոյն իսկ
այն վայրկեան՝ իրենց օրհասական
վախճանն է, հասկա քանի անտեղու-
թիւնք, քանի՞ ոճրագործութիւնք և
ո՞րպիսի անկարգութիւնք տեղի պիտի
ունենային աշխարհիս վերայ, եթէ նոյն
ժամանակը որոշուած ըլլար: Ար հա-
մարձակիմ տեսլ՝ որ այն ատեն գրեթէ
համայն մարդիկ զանազան անկարգու-
թեանց ձեռնամուխ պիտի լինէին,
յուսալով որ իրենց մահուանէ յա-
ռաջ կարող են զղջլ և ապաշխարել.
մինչդեռ այժմ, եթէ ոչ ամենեքեան՝
գէթ շատերը նորա անորոշութեամբը
կը զարհուրին և կը սոսկան: Սոյն սոսկ

մամբ էր ահա՝ որ նոյն իսկ թագաւորներէն ոմանք իրենց իշխանութեան փառքը լացին և տակաւին իրենց մեծութեան բախտովը չը զբարձրացած՝ տարագային ահովը զարհուրեցան ։ Սահուան ժամանակի անորոշութիւնը մարդկանց սրտին մէջ տարաւորելու և զանաք իրենց կենաց ընթացից մէջ յաշխատութիւն և ՚ի բարեգործութիւն գրգռելու համար էր՝ որ Սարգասէրն Յիսուս իւր աստուածաշին բերնով կ'աղաղակէր « Ըրթուն կոյէք » ։ Ըյս մտքը Սրբազան առաքեալն Պօղոս կ'առէ իւր թղթոց մէջ . « Սինչդեռ ժամանակս ՚ի ձեռս է , գործեսցուք զգործս » . վասն զի ժամանակի կորուստը անգիւտ է . անցած վայրկեան մը անհնար է որ վերագառնայ ։

Ըյն ինչ հեթանոսութեան և տըգիտութեան թանձրամած խաւարը աշխարհիս մեծ մասին վերայ կր տիրէր , մարդիկներէն ոմանք իրենց մաաց բնական ըւսողն իսկ գտած , իմացած և համոզուած էին ժամանակի կիրառութեան կարեւորութեանը և շատ անգամ վճիռներ իսկ արձակած ։ Ըհա՛ Ըղէքսանդր Սակեդոնացին՝ որ աղգաց պատմութեան մէջ բարձր ՚ի գլուխ կը պանծայ իւր աշխարհակալութիւններով և մեծամեծ յաղթութիւններով՝ քաջ հասկացած էր ժամանակի կիրառութեան կարեւորութիւնը , որ և կարձ , բայց աղղու խօսքով մը ասած է « ՚ի կիր առնուլ պարտ է զժամանակն » ։ Սենեկա , այն ըւստաւոր հանձարը , չը նայելով իւր հեթանոսական խաւարին , քրիստոնէական դարու արժանաւոր խնտաներ և վըճիռներ կ'արձակէ . ահա՛ սոյն հանձարն անձը՝ ժամանակի կիրառութեան վերայ գրած իւր ճառերուն մէջ շատ անգ ամոտոսողով և աւաղելով մը

կը խօսի , այն մարդկանց կու բուծեան կամ անմիտ ագահութեան վերայ , որք իրենց մի փոքրիկ ինչքը չեն ուղեր վատնել , բայց իրենց կեանքը՝ ՚ի զուր կը վատնեն առանց ցաւ մը դգարու , և նոյս իրենց տոացուածոց մասին ունեցած անմիտ ագահութիւնն և ժամանակի մասին ունեցած չափազանց չառայրութիւնը պատարակելով՝ կ'առէ . « Չիք ագահութիւն վայելուչ , Բայց Բայն Ժամանակն » . տոյնին՝ ժամանակի համար միայն պէտք է ագահիլ , և սոյն ագահութիւնը միայն օգտակար , վայելուչ և անմեղ է . վասն զի մեր իւրօրանչիւր վայրկեաններն՝ ամենամեծ հարստութիւններէն և ճօխութիւններէն աւելի թանկագին են , և մեր սոյն վայրկեաններն մեզ պարգեւաւած տաղանդներ են՝ զորս պէտք է շահեցնեմք առաքինութեամբ , և մարդկան ազգի օգտակար գործերով ու խորհուրդներով , վասն զի այն իւրաքանչիւր վայրկեանից համար հաշիւ պիտի տամք զանաք մեզ պարգեւաղեն ։

Սակայն սոցա հակառակ թժլուսաւորեալ կոչուած դարուս մէջ՝ կը գտնուին տակաւին շատ և շատ անձեր , յորոց « Ոմանք , ինչպէս կ'առէ Սոսիլեօն , իրենց կեանքը գատարկութեամբ և ծուլութեամբ կ'անցընեն , անօգուտ լինելով իրենց հայրենեաց , իրենց քաղաքակցաց և նոյն իսկ իրենց անձին . . . , ոմանք ալ գոգցես յաշխարհ եկեր են միմիայն վատթար և անարգ հանգստութիւն մը վայելելու և զանազան հեշտախտութիւններով զուարճանալու , որպէս թէ ժամանակը հատարակաց թշնամի մը ըլլար , ուրոց դէմ գրեթէ բոլոր մարդիկ ապրտամբութեան դաշինք կը կուեն , ցաւալն է արդարեւ նոցա այն փոյթը՝ որով իրենց բովանդակ կենաց մէջ կը ճրգնին ժամանակէն զերծանելու » ։ Ըւ

գժբազդարար սոյն վատ ունակու-
թեանց ենթակայ եղանակն՝ գողցես
մինչեւ որ իրենց ձեռքն ունեցածը չը
կորսնցնեն՝ չեն դգար իրենց անմոռ-
թիւնը և չեն սթափիր. վասն զի սոյն
պիտեաց շատերը՝ երբ կը ծերանան,
այն ատեն որպէս թէ տակաւին նոր
կ'իմանան իրենց կորուստը և կ'ողբան
թէ՝ ո՞ր է շքեղ մանկութիւնը, այն
մատղոշ, սիրուն և անմեղ հասակը. —
սակայն, շուշան մ' էր նա, որ անհո-
գութեան մանգաղով կտրուելով թա-
ռամեցաւ: Աւր է առողջ պատանե-
կտ թիւնը. — վարդ մ' էր նա՝ որ ան-
խոհեմութեան խորշակաւ խորշմե-
ցաւ: Հապա մը է խոհեմ, գործու-
նեաց եւ հանձարեղ հասակն երիտա-
սարգութեան (այրական հասակ կամ
նաեւ սարութիւն). — եւ նա արա-
գաթախ արծիւ մ' էր՝ որ սլացաւ:
Կը փնտռէն սոյն ժամանակները, եւ
եթէ կարելի լինէր՝ նորէն կը կամին ե-
րախայ լինել. այլ իսկաւ անօգուտ է ներ-
կայի միջ անցելոյն համար ասոյ իսրաւ:
Սակայն թողով զանոնք, որ ինքեանք
իւրեանց անմոռութեան վերայ լան,
դառնամք մեր մեր բուն խնդրոյն:

« Ժամանակի բարի և յոռի կիրա-
ռութենէն կախուած է, ասացի, մէն
մի՛ անհատի և ի՛նչոյնէ կազմուած
ամբողջ ազգերու վիճակը ո՞ր և արդա-
բեւ սորա են առիթ մարդկոյն ընկե-
րականութեանց կանգման և կործան-
ման, կամ պարզապէս ասելով թշուա-
ռութեան և երջանկութեան: Դանի-
քանի մարդիկներ, ժամանակի բարի
կիրառութեամբ տառապեալ և գձուծ
վիճակէն ի վեր բարձրացան և իշխա-
նապանծ ճոխութեամբ պերճացան.
նրջափ տգէտ և ասիլիար մարդիկ զայն
խմատութեամբ ի կիր առնելով՝ փրկե-
ստիայ և ուսումնական դարձան և ի-
րենց մեծամեծ եւ օշոտկար գործե-

րայն ու արգիւնքներովն անմահացան:
Եւ ընդհակառակն քանի՛ հարիւ-
տութեամբ, ստացուածներով և բազ-
մատեսակ ճոխութեամբ պերճացող
անմիտ հարուստներ՝ ժամանակին ան-
հոգութեամբ ի զուր վատնելով, տը-
նանկացած և յետին թշուառութեան
և տառապանաց մէջ ինկած են: Թու-
ղութք սնահատական կեանքը և դարձը-
նեմք մեր աչքը տիեզերական պատմութե-
վերայ, ուր ամբողջ ազգեր և տէրու-
թիւններ կը ներկայանան մեր առջեւ.
ուր պիտի տեսնեմք, որ շատ ազգեր
անուանի եղան և անմահ փառաց ար-
ժանացան, միմայն ժամանակի բարի
կիրառութեամբ: Այն, նովաւ էր որ
Լիզիպատաց մէջ գիտութիւններն
ու արուեստներն ծաղկեցան եւ մեծ
անուն ստացաւ սոյն ազգը, մինչ զի
մայր և դայեակ անուանեցաւ գիտու-
թեանց եւ արուեստից: Հելագան,
այն փոքրիկ երկիրն՝ որոյ բնակիչներն
ի սկզբան անբան անասնոց նման ան-
տառներու և լեռներու վերայ և քա-
րանձաւներու մէջ կը բնակէին, խու-
տեղինօք կը կերակրէին և դատարկու-
թեամբ աստ և անդ կը ջրջէին, Լիզիպ-
տացի, Փիւնիկեցի և Լիւզացի գազ-
թականաց ձեռք կրթութեամբ՝ օր ըստ
օրէ կանոնաւորեցաւ, ժամանակի յար-
գը ճանցաւ և զայն խմատութեամբ
ի կիր առնելով՝ նոյն աննշան երկիրն
ևս գիտութեանց վառարան մի եղաւ,
և որ իւր իմաստասէր փիլիսոփայնե-
րով, հայրենասէր և քաջ ժողովուրդ-
ներով գերազանցեց զԼիւզացիս, ըզ-
Փիւնիկեցիս և նոյն խի զԼիզպատացիս:
Հռովմէական ընդարձակածաւալ տե-
րութիւնը՝ որ Հռենոսէն և Դանու-
բէն մինչեւ Ղափրատ կը տարածուէր,
այն աւազի հատիկներէ կազմուած
վիթխարի կոթողը՝ որ իւր մեծութե-
ւ անապատութեամբ գողցես համայն

աշխարհի ստրատի մը կ'ազդէր, ո՞չ աւ
պաքէն բազմաթիւ տնտեսականութեամբ
այսինքն ժամանակի բարի կիրառու-
թեամբ հասեր էր իւր այն մեծու-
թեան : Ա՛րքապէս Ասորեստանեայք,
Բաբելոնիք, Փիւնիկիք, Մակեդո-
նայք և ուրիշ շատ և շատ ազգեր՝
զորս զանազան դարուց մէջ՝ զանազան
յատկութիւններով կամ գործերով
հաջակուած կը տեսնեմք : Բայց այս
ամեն երեւելի ազգերն՝ որք թէպէտ
իսկզբան ժամանակի բարի կիրառու-
թեամբ բարոյական և մեծ անուն ըս-
տացան, սակայն ապա իւրեանց ան-
դամոց անհոգութեամբ և զանազան
հեշտաստութեանց պատճառաւ ժա-
մանակի յուր կիրառութեամբ ալ կոր-
ծանեցան, յորոց շատերն այժմ անհե-
տացած իսկ են :

Այն օտար ազգաց վերայ այսչափ
խօսելէն զինի, թող ներուի ինձ, ար-
գոյ ունկնդիրք, որ առ վայր մի մեր
սիրելի ազգին վերայ ալ ակնարկ մը
գործընեմ : Ա՛րք ալ որ ՀԱՅ անունը
կը կրեմք, ժամանակաւ հըզօր տէրու-
թիւն մի ունեցած եմք և սակէ գրե-
թէ հինգ դար առաջ տակաւին սոյն
բարեմասնութիւնը կը վայելեր մեր
ազգը. ունեցած եմք անուանի թա-
գաւորներ, քաջազուն իշխաններ, ա-
րիասիրտ զինուորականներ, վերջապէս
հայրենասէր անձեր, որք ազգին շահն
ու օգուտը իրենց օգտէն նախապատու
համարած և մինչ ցլիկըն շունչ զայն
պաշտպանած են. ոմանք իրենց քաջա-
գործութիւններով և փառաւոր յաղ-
թութիւններով, ոմանք ալ իրենց ե-
ռանգուն և սրանչելի գրուածներով
անուանի եղած են նոյն իսկ օտարաց
առջեւ : Բայց այժմ, ո՞հ . . . այժմ
մեք եւս ուրիշ ազգաց նման մեր
նախնի փառքերը կորուսած եմք : Ա՛րք
հայրենիքը, մեր թշուառ հայրենիքը՝

այն որ երբեմն իւր մէջ միլիօնաւոր
հայեր կը բաղանդակէր և իւր արգա-
ւանդ հողոյն բարիքներով զանոնք կը
անուցանէր, այժմ օտարաց ձեռքն ին-
կած, օտարաց ոտնակոխ եղած է : Իւր
որդւոց մեծ մասը իրենց հայրենի երկ-
րին ծոցէն հեռի՝ օտար աստղերու տակ
կը թափառին : Իւր մարդաշատ քա-
ղաքներն աւերակ, իւր գեղեցիկ ան-
դաստաններն անմշակ և ամոյի թող-
ուած են. վայրենի դաղաններ, գի-
շատիչ թռչուններ տեղի գտած են
նորա մէջ որջ և բոյն հաստատելու,
եւ այն վայրենի դաղաններէն աւելի
վատ թարագոյն եղող մարդկանց (եթէ
մարդ պարտ է անուանել զսոսնք և
ո՞չ հրէշ կամ ճիւղաղ դժոխային), այ-
սինքն՝ անգութ բրդերու բնակու-
թեան տեղի եղած է, որք շարունակ
անգթաբար մեր խեղճ հայրենակցաց
արիւնք կը ծծեն անյագ տղրկի նման,
և կը նեղեն, կը չարչարեն զանազան
հարստահարութիւններով, անըւր և
քստմնելի ոճրագործութիւններով :

Թողումք այս թշնամին՝ որ իւր
հատուցած այսչափ չարիքներով հան-
դերձ այնքան վնասակար չէ, որքան
մեր ուրիշ թշնամիներն : Ասան զի մեք
ունիմք տակաւին այնպիսի թշնամիներ,
որոց հասուցած վնասը անոնցմէ խիստ
սոսկալի է, և այս թշնամիներն են ա-
հա ագիտութիւնն ու անդաստիարա-
կութիւնը : Ա՛րք ազգի սոյն երկու
թշնամիներն ո՞չ թէ մէկ կամ երկու
գաւառի վերայ կը տիրեն, այլ աննը-
շան բացառութեամբ մը, ամեն Հայ-
սրտերու եւ մտքերու վերայ, որոց
սուած վերքերն և աղէտները բարո-
յական են և անթիւ իբրեւ զաւաղ
ծովու և իբրեւ զստեղս երկնից :

Ա՛րք ազգակիցք իմ, ո՞չ ապաքէն
սոյն մարդկային յառաջագիմութեան
երկու անգութ թշնամեաց, այսինքն՝

ազխտութեան և անդաստիարակութեան ձեռքք է՝ որ Հայութեան կը բօնքն ու լեզուն՝ ամեն Հայ անհատներու սրտին մէջ հաւասարապէս չունի իւր ճշմարիտ և արժանաւոր յարգանքն, քանզի քանի՞ քանի Հայեր՝ Հայաստանեայց առաքելական անարատ Արքեպիսկոպոսի գիրկը թողած և իւրենք պապականութեան, բողոքականութեան և այլն ազգաց շահատիրութեան և տիրապետութեան անդնդոց մէջ դահալլիժած են:

Իւր ահա՛ այս ամենէն բացայայտ կերեւի թէ արքունական թագն ու գաւազանը կորսնցնելէն զինի, կրօնքն և լեզուն՝ մեր Աթոռնեայց մեղաւանդած և ժառանգութիւն թողած սոյն երկու պատուական եւ անգին գանձերն եւս վտանգաւոր կացութեան մը ենթակայ պիտի լինին տակաւ առ տակաւ, եթէ աշխատութեամբ սոյն ամեն չարեաց առաջն չառնուի Այս սակաւիկ մի եւս մեր մէջ սնտարբերութիւնն և անհոգութիւնն շարունակուելու ըլլան, անշուշտ է որ Հայ ազգութիւնն ալ՝ վերջիշեալ ազգաց վիճակին պիտի ենթարկուի, որոց առնուն՝ կամ լաւ եւս է ստել, ստուերն միայն կը տեսնեմք. քանզի Կրօնն և լեզուն ազգութեան մը կի՛նքն և կի՛նքն էն, վերջնեմք կրօնք և լեզու, և ահա՛ ազգութեան գոյութիւնը կը դադարի:

Ուստի Հարբ իմ և եղբայրք, իմա նալով այս ամենը, տեսնելով մանաւանդ ժամանակի արագընթացութիւնը, գիտնալով նորա կիրառութեան այսքան կարեւորութիւնը, ճանչնալով նորա խիական արժէքը, յարգենք և պատուենք զայն մեր գործունէութիւնը: Սիշտ մտաց առջեւ ունենամք, որ անցեալ ժամանակն անդարձ է, հետեւաբար անօգուտ, և ապագայն ալ

անստոյգ. ներկայն միայն բռնիմք եւ նա միայն մեր իշխանութեան տակն է. սթափինք մեր թմրութենէն, վասն զի մահառիթ է: Տեսնեմք Ամբիկան, որ մինչդեռ երեք դար յառաջ՝ արտաքոյ մարդային բնութեան վայրենաբար կ'ապրէր, այսօր ահա՛ իւր հակայարայլ յառաջագիմութեամբ համայն աշխարհի ուշք գրաւած է. իւր մէջ գիտութիւնները, վաճառականութիւնն ու արուեստները այնչափ ծաղկած են, որ կարեմասել թէ գերազանցած են քան զԱւրոպացիս՝ որ գաիչ և լուսաւորիչ եղան սոյն անձանօթ և վայրենի աշխարհին:

Ինն և տասներորդ դարը՝ Հայաստանի համար ալ երկրորդ ոսկեդար մը թող լինի. Հայ ազգութեան հորիզոնը՝ փոխանակ ազխտութեան խաւարով, թող իմաստութեան պայծառութեամբ արեգակով լուսաւորուի: Փոխանակ միջկան կրից ցրտութեան, որբութեան ջերմութիւնը թող տիրէ. թող աստուածային շնորհաց եօթներեւեան ծիածանը փայլի ամեն Հայ սրտերու մէջ, վերջապէս հայու որդւոց մտաց եւ սրտի անդաստանները դաստիարակութեամբ եւ գիտութեամբ յարգարուին՝ աւետարանական սուրբ սերմանց բողբոջման և աշխարհութեան համար. և ահա՛ այսպիսեալ կարող ենք մեր կրօնքն ու լեզուն անարատ սրահայանել և Հայութեան երջանիկ ապագայ մը պատրաստել. վասն զի ինչպէս քիչ մը յառաջ՝ նոյն պէս և այժմ մասնաւորելով կը կրկնեմ Սէր Եղեռնութիւնն ու Երջանկութիւնը Ձեր յիշման է:

()ն ուրեմն, այսօր Նոր տարւոյ մը սկիզբնաւորութեան հետ, մեր կենաց ալ նոր սկիզբնաւորութիւն մի ընենք. եւ երախտագէտ որալիւ մեր ձեռքերը յերկինս բարձրացնելով, օրհ-

նեմք այն բարեխնամ Արարիչը, այն ամենակարող Ասկը, որ հասոյց զմեզ յայս օր բարեբաւորիկ, այն շնորհաւ կալ պէտք է լինիմք 'ի նմանէ՝ որ ահա նոր տարի մի եւս կը պարգեւէ մեզ բարեգործութեան հասար:

Արդ՝ վերջացնելով խօսքս, համայն մարդկութեան հետ կը մաղթեմ և ես Հերհաւոր նոր փայլի և բարի կաշանք:

1873 Յոնիւար 1. Պօղոս Յովնիսիան
Եւրոպայէմ: Չանաֆ-Գալէջի.
Ալա. Ժառ. Վար:

ՀՐԱՒԻՐ ԱՌԻ ԵՐԵՄՓՈՒՍԱՆՍ
ԵՒ ԿԱՐԳ ԽՆԴՐՈՑ

Ամբողջ երեք տարի է, որ միշտ և շարունակ լրագրաց մէջ կը կարգամք երեսփոխանաց ուղղեալ Հրաւերը և խորհի խնդրոյն, առաջնայն մասին ասելիք չունիմք. իսկ երկրորդին գալով կը զարմանամք նախ՝ որ գրեթէ միշտ միեւնոյն խնդիրներն են, ո՛չ կը պակսին, և ո՛չ կ'առաւելուն: Ի հարկէ ասիկց ուրիշ բան մը չը հետեւիր, կամ այն է, որ այդ խնդիրներն խիստ ծանրակշիռ խնդիրներ են, որոց յուսման երկար ժամանակի կը կարօտի. և կամ Արեւմտեանական խորհրդի փոխանակ իւր ատեանը ներկայացած խնդիրներու վերայ ուշադրութիւն դարձնելով շուտով լուծելու և վերջացրնելու, վայրագար ժամանակ կը վատնէ ազգին կեանքէն բառնալով 'ի շնորհա անձնականութեան, 'ի շնորհա փառասիրութեան, 'ի շնորհա այս կամ այն անհատին: Արեւմտեան կը տեսնեմք, որ խորհի խնդրոյն կամ բոլորովին գլխիկայր դարձած է, և կամ

մի ուրիշ ձեւ առած է, չեմք կարող հասկանալ թէ այս օրինակ նոր նոր կարգադրութեանց մէջ դիւանագիտական ինչ դիտումներ կան և այնչափ հետամուտ չեմք այսպիսի գաղտնիք մը իմանալու. որովհետեւ խնդրոյն խորհի ամեն կարգացող խնդրին կը հասկանայ, որ կամ կրից արդիւնք է, և կամ զոր չեմք ուղեր ասել՝ երեւոյ փոխանք ամենեւին բան մը չեն լուսնար և գաղտնիքութիւն առնելու կարողութիւն չունին: Այս կէտը ինչ որ ալ լինի մեզ համար այնչափ նշանակութիւն չունի, որովհետեւ մեր ուշադրութիւնը գրաւողը ոչ թէ խնդրոց կարգադրութիւնն է, այլ բուն խնդիրներն են:

Այլ թէ մեր երեսփոխան լինելիք, և կամ մասնաւոր իրաւունք մը ունենայիք Արեւմտեանական խորհրդի կարգ խնդրոցը պատրաստելու, ներկայ կարգ խնդրոցն պէս չէիք պատրաստեր. այլ հետեւեալ կերպով: Ամենէն առաջ փոխանակ Արեւմտեան, Արեւելիկի և յարաբերութեան Դիւան, կասեցինք:

Ա. ՊԱԼԱՄԵՆԻԱ ԵՒ ՀԱՄԱՐԱՏՈՒՌԹԻՒՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ:

Բ. ԱՂԳԱՅԻՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ:

Գ. ԱՂԳԱՅԻՆ ԵԼՄՏԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿ:

Դ. ԱՂԳԱՅԻՆ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿ:

Ե. ԱԿԵՂԵՑԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԲԱՐԵԿԱՐԳՈՒԹԻՒՆ:

Զ. ՍԱՄԱՐԱՆԴՐՈՒԹԵԱՆ ԻՆՉ ԻՆՉ ՅՕԴՈՒԱԾՆԵՐՈՒ ՍՐԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ. փոխանակ Սահմանադրութեան վերաբերութեան:

Ա. Պալատիկի և համարադրութեան Արեւելիկի. — Արեւմտեանականութեան պարտաւորութիւնն և միանգամայն իրաւունքն է պահանջել Աթոքիկոսէն, որ Պալատիկի մասին, զոր Ազգին Արեւմտեանական խորհրդի մերձեց 66 ին և նոյն ինքն Աթոքիկոսը իւր ընտր-

ուսած միջոցին յանձնառաւ մերժել, և միանգամայն խոստացաւ, որ իւր աթոռը հասնելուն պէս իւր յանձնառութիւնը արդեամբ ի գլուխ տանի. մինչեւ ցարդ ինչ լրաւ Կաթողիկոսը այս մասին. դոյս պահանջել Կաթողիկոսէն Երեսփոխանութեան իրաւունքն է. իսկ պէտք եղած տեղեկութիւնքը ապա Կաթողիկոսին սրբազան պարտաւորութիւնն է. Աղգ. Երեսփոխանութեան իրաւունքն է պահանջել Կաթողիկոսէն, որ մինչեւ ցարդ կամ մասնաւորապէս ուստօքնակ Հայոց բարեկարգութեւն և յառաջագիւ մութեան համար, և կամ ընդհանուր Հայ ազգութեան համար ինչ օգտակար ձեռնարկութիւնք և ինչ ազգագուտ ձեռնարկութիւնք կատարած է, և այս մասին պէտք եղած բացատրութիւնքը Ա. Ե. Կաթողիկոսին նուիրական պարտաւորութիւնն է:

Բ. Աղգ. Երեսփոխանութեւն. — Երեսփոխանութեւն պարտաւորութիւնն է իւր մտադրութիւնը այս ամենակարեւոր և կենսական խնդրոյն վերայ դարձնել, յառաջ տանել ազգային դաստիարակութիւնը. վասն զի դաստիարակութեամբ կը կատարուի ազգի մը վերաշինութիւնը կամ վերակենդանութիւնը. Երեսփոխանութեան պարտաւորութիւնն է այս մասին պէտք եղած օրինաւոր պաշտօնեայք պատրաստելու միջոցներուն վերայ խորհիլ և ի գործ դնել Ա. Եր. պէս պարտաւորութիւն ունի կրթութեան և դաստիարակութեան ծաւալմամբ զԱղգ. իւր արդի վտանգաւոր եւ ազէտառիթ կացութենէն փրկել: Առաջ եմք, որ կրթական խորհուրդ կազմուած է. սակայն չեմք գիտեր թէ՛ ինչ կ'ընէ, նոր տեղեկագիր կը պատրաստէ. թէ իւր նախորդին պատրաստած տեղեկագիրը գոր-

ծաղրել կը ջանայ: Այնպէս չեմք գիտեր, որ երեսփոխանակ ժողովն նախորդ Կրթական Խորհրդոյ տեղեկագրի վերայ ինչ խորհեցաւ և ինչ որոշում ըրաւ: Եսած եմք ուրիշ անգամ կրկին կոտմք, թէ՛ որ և ինչ պաշտօնէութեան մէջ յառաջագիւ մութեան արգելառիթ դրութիւն է, իւր նախորդին շինածք քանդելով՝ կրկին ի հիմանց սկսիր:

Գ. Աղգ. Երեսփոխանութեւն. — Ոյն խնդրին յատկապէս դաստիարակութեան խնդրոյն վերջը դրինք, որովհետեւ ազգի մը մէջ առանց բարեկարգ ելմտական վիճակի, կարելի չէ, որ դաստիարակութիւնը յառաջանայ: Ուստի Երեսփոխանութեան պարտաւորութիւնն է Աղգին մոխց և ելից աղբիւրներն քննել և իմանալ, թէ որչափ է ելքն և որչափ մուտքն. եթէ ելքը մուտքէն աւելի է, հարկ է տնտեսագիտաբար դանոնք չափաւորելու միջոցներն գտնել. որպէս զի Աղգ. պատրաստի դրամագլուխ մը ունենայ կրթութեան և դաստիարակութեան ծառայեցնելու համար: Այնք խղճի ամենայն հանդարտութեամբ կարող եմք ասել, որ Աղգ. բարեկարգեալ դպրոցներ ունենալու չափ եկամուտ ունի. բայց որովհետեւ Երեսփոխանութիւնը բոլորովին իւր պարտաւորութենէն շեղած է. բնաւ ի նկատի չառնուք սոյն կէտէրը, այս պատճառաւ Աղգին եկամուտներն միշտ մասնաւորներու կերակուր դարձած են և պիտի դառնան Երեսփոխանական ժողով, փոխանակ Կարգ ինքրոյ՝ Կաթողիկոսի եւ Պատրիարքի յարաբերութեան խնդրներով ստուարացնելու, մտադրութիւնք այս օրինակ էական խնդրոյ վերայ դարձուր, եթէ նպատակդ իրօք Աղգին օգուտն եւ բարին մտա-

ծել է . վասն վի Ղզգին թշուառութեան բուն աղբերակներն այս խընդիրներն են , գոցէ այդ աղբիւրներն . վերցուր այդ պատճառները . այն ժամանակ Ղզգին մեծ ծառայութիւն աւրած կը լինիս . ապա թէ ոչ 'ի զուր այդպիսի անօգուտ խնդիրներ լուծելու համար ժամանակ կանցնես :

Դ . Լճալի Բարոյական Վեճի . — Լճալի մէջ տիրող բազմադիմի բարոյական զեղծմունքներն թողումք մէկ կողմ , միայն մէկ հատը առեմք : Ընտանեկան կեանքը , թէ՛ բնական եւ թէ՛ բարոյական օրինօք պէտք է բարոյականութեան վերայ հիմնուած լինի . որովհետեւ ընտանիքը ազգութեանց մայրն է . իսկ ազգութիւնք բովանդակ մարդկութեան , ուրեմն ազգութեանց բարոյական անարատութիւնը ընտանիքներու բարոյականութենէն կախումն ունի : Յաւ է մեզ ասել , որ եթէ ոչ մեր ամբողջ Ղզգին , գոնէ մեծագոյն մասին համար ընտանեկան կեանքը նշանակութիւն չունի . վասն զի միշտ կը լսեմք , և պիտի լսեմք տակաւին եթէ այսպէս մնայ , թէ այս ինչ մարդը իւր կինը թողուց . այս ինչ կինը իւր այրը ձգեց , այս ինչ ապօրինի ամուսնութիւնըն եղաւ , այս ինչ գիւղը բռնի ամուսնութիւն մը կատարուեցաւ , վերջապէս այս ինչ տեղը կրկնամուսնութիւն մը տեղի ունեցաւ : Լսոնց ամենը բարոյականութեան նշանակութիւնը իմացողներու համար պարզ լուրեր չեն և ոչ սովորական իրողութիւնք . այլ բարոյական մեծ զեղծմունք . բարոյագէտը կը սոսկայ այս տեսակ իրողութիւններէն , որովհետեւ կը զգայ , որ այսպիսի զեղծմունք ընդհանուր բարոյականութեան հիմունքը կը խաբիւն : Սակայն Լրեւսփոխանութեան վերայ մինչեւ ցարդ

ամենափոքրիկ տարաւորութիւն մը իսկ արած չեն և չը պիտի ընեն . մինչդեռ եթէ Լրեւսփոխան կոնդակի ընթերցման ժամանակ ժողովը մէջ քրքիւ մը կամ ծիծաղ մը տեղի ունենայ , մեծագոյն մասի ջիղերուն կը դալջի , կը դաշրանայ , կը ցասնու , շանթարձակ պերճաբանութեամբ տանափոստութիւնք կը լինին , բացականչական ճառեր կը կարդացուին : Եթէ Ղզգի բարոյական վիճակին վերայ մի երեսփոխան , եթէ ոչ երկու , գոնէ մէկ խօսք ասած լինէր , մեզ համար մեծ միտթարութիւն պիտի լինէր :

Լճալ . Լրեւսփոխանութեան առաջին պարտաւորութիւններէն մին եւս Ղզգին բարոյականութեան խնդիրն է , պէտք է բնէ , իմանայ , թէ ինչ պատճառներէ յառաջ եկած են բարոյական զեղծմունք , մը են տեղի տուողք , իմանալէն զինի պարտաւոր է անմիջապէս այդ տեսակ ծանրակշիռ զեղծմանց պատճառներն բառնալ 'ի միջոյ , որպէս զի գործք եւս ինքնին անհետին . պարտաւոր է , բարոյականութեան փրկարար սկզբունքներն Ղզգին մէջ աւամտացնելու համար ջանալ : Թեք եւս շատերն այնպէս կարծեն , որ մեք Լրեւսփոխանութեան վերայ կրօնական պարտաւորութիւնք կը գնեմք . սակայն պէտք է գիտնալ , որ ազգէն ընտրուած որ և իցէ պաշտօնեայք , թէ եկեղեցական լինին և թէ աշխարհական Ղզգին յառաջադիմութեան համար հաւատարմապէս պարտաւոր են անխոնջ աշխատիլ . և որովհետեւ ամբողջ Ղզգի յոյսը Լրեւսփոխանութիւն կեդրոնանայ . ուստի Ղզգին յուսոյն և ակնկալութեան համեմատ պարտաւոր է գործել :

Ե . Լրեւսփոխանութեան Բարեկարգութիւն . — Լրեւսփոխանական ժողովը պարտաւոր է նախ Ղզգին մէջ գտն

նուած թէ կուսակրօն եկեղեցականաց
և թէ քահանայից թիւն իմանալ . եր-
կրորդ՝ պէտք է գիտնայ , թէ իւրա-
քանչիւրն ի՞նչ աստիճանի և ի՞նչ կա-
րողութեան տէր է , իւր կոչման և
պարտաւորութեան վերայ որչափ տե-
ղեկութիւն ունի : Այս վերջինը այն
պատճառաւ ասացինք , որովհետեւ մեր
քահանայից մեծագոյն մասը այնպէս
գիտէ , որ իւր պարտաւորութիւնն
մեռեալ թաղել . մկրտութիւն առ-
նել , պսակ դնել և այլն է : Այլ քահա-
նայ մը առոնք միայն իրեն պարտաւո-
րութիւն կը համարի առանց խի գիտ-
նալու , թէ ի՞նչ է իւր իսկական կո-
չումն . ասկէց իմանալու է նորա խը-
նամոց յանձնեալ ժողովդեան բարո-
յական վիճակը :

Այս քահանայք չեն իրենց պար-
տաւորութիւնքը չը ճանցողք . այլ
կան վարդապետներ , նոյն խի առաջ
նորդներ , որք քահանաներէն չեն տա-
րերի պարտաճանաչութեան մասին :
Այս ամենակարեւոր պայմաններն ցարդ
աննկատ մնալով՝ ագէտ և անօգուտ
եկեղեցականաց թիւն երթալով ըստ-
ուսարացած է , որով ժողովդեան վերայ
բեռն ծանրանալով՝ եկեղեցականք այ-
նուհետեւ սկսան իրենց հացը դժուա-
րաւ ճարել . ասկէց հետեւած է ա-
պագային մէջ հաց ունենալու համար
զժողովուրդը կեղեքելու խժգժական
սովորութիւնը և այլ այսպիսի զանա-
զան ապականութիւնք : Այլ այսպէսով
եկեղեցականութիւնը իւր նախնական
բարձրութիւնն և վստահութիւնը այս-
օրուան երկրաբարչ վիճակին հասու-
ցած է :

Արեւփոխանութեան պարտաւո-
րութիւնն է սոյն ղեղձմանց առաջին
առնուլ և օր ըստ օրէ բարւոքել Արեւ-
ղեցականութեան վիճակն . պարտա-
ւոր է հետազտել և իմանալ , թէ ար-

դեօք քահանայից դասաւ ծուխի բա-
ժանումն արդարութեամբ և հաւա-
սարութեամբ եղած է . թէ չէ ան-
հաւասարութեամբ . մէկն հարիւր
տուն ծուխ ունի , միւս մը տասն
տուն չունի . մէկն հարիւր տուն ու-
նենալովը կեղծանի . միւսն տասն տուն
չունենալով : Այս կէտերը թէ և նշա-
նակութիւն ունեցող կետեր չեն երե-
ւիր գոնէ հեռուէն , սակայն մեծա-
մեծ ղեղձմանց առիթներ կրնան լինիլ :
Այս ամենու վերայ Արեւփոխանական
ժողովը պէտք է իւր ուշադրութիւնը
դարձնէ և պահանջեալ բարեկարգու-
թիւնը անմիջապէս առնէ :

Այլ Ազգն կրօնքով ապրած է ,
կրօնքով կապրի և պիտի ապրի . ցաւա-
լի է ասել , որ սոյն կենսատու հացն ,
սոյն սնունդն , որ Արեւղեցիէն և եկե-
ղեցականաց ձեռքով պիտի մատակա-
րարուի , սպառելու վերայ է : Այսին
զէ Արեւղեցականութեան վիճակն ան-
կարգ է . վասն զի մտածող չը կայ այս
մասին : Արեւփոխանութիւնն պէտք է
սոյն խնդիրն ուշադրութեան առնու-
իրեւ արմատ ամենայն խնդրոց : Ա-
րեւփոխանութիւնն պէտք է հասկանայ
որ նիւթական հացի պակասութիւն ազ-
գեր չեն անհետացած , բայց կրօնական
հացի , բարոյական հացի պակասութիւն
չատ ազգեր կորստեան անդունդն իջած
են : Այն կրօնութիւն անհաւատութիւնն ,
կրօնական անտարբերութիւնն , վա-
րուց և բարուց ապականութիւնն ժո-
ղովդեան կենդանութեան մահացու-
ցիլ թոյներ են : Աստի մեր Արեւփո-
խանութիւնն Ազգի կենդանութիւնն
մահուանէ աղքատելու համար պար-
տաւորութիւն ունի , պարտաւորու-
թիւն ազգային արդի վիճակն զննել ,
վասն զի անգէն կը կենդանանան ազ-
գերն , ինչպէս և անգէն կը մեռանին :

Զ. Ասկանապատ-Արեւի իւր յորդանան

նիւր — Կիւմրի — Բիւնն : Երկրորդական աւանդութիւնն ցուցուց, որ սահմանադրութեան վերաբննում թիւեր ուրիշ բան չը նշանակէր, այլ բոլորովին անգործութեան դատաւարանը և կամ խտրութիւնը. ուստի եթէ մեզ ներուրի և մեր պատրաստած խնդրոյ իւրիշ ուղղութիւն դարձուի, կառավարկեմք որ փոխանակ ամբողջ սահմանադրութիւնը վերաբննելու, սրբապետութեան կարեւոր դատուած յօդուածներն սրբապետին, որով ունայն տեղն ժամանակ չանցնիր :

Երբ խօսքերնիս ամփոփելով կը կրկնեմք Երեսփոխանական Ժողովոյ առաջին պարտաւորութիւնն է, փոխանակ կաթողիկոսական կոնգրակով ղեաղելու, Կաթողիկոսէն պահանջէ, թէ ինչ լրաւ մինչեւ հիմա Պալատէնիայի մասին : Երեսփոխանական Ժողովոյ պարտաւորութիւնն է, փոխանակ Կաթողիկոսի և Պատրիարքի յարաբերութեան անօգուտ խնդիրով պարտաւորու, ազգային դատարան կութեան վերայ դարձնել իւր ուղղութիւնը. ազգային եւմտական վեճակն ինկատի առնուլ և բարեցակցութեան համար մտածել, Եկեղեցականութեան վեճակն բարեկարգել :

Մինչեւ որ այս ծանրակշիռ խնդիրներն չը լուծէ Երեսփոխանութիւնը. ըստ մեզ չը կայ նորա համար ուրիշ խնդիր և կարելի չէ որ կարողանայ իւր պարտաւորութիւնը կատարել և ամբողջ Եզգը գոհ ընել :

Գ. Ս. Խ.

ԵՐԵՍՓՈՅ ՆԵՐԿԱՅ ԿՐՕՆԱՓՈԽՈՒ ԹԵԱՆ ՊՐԱՅ

(Երեսփոխութիւն և վերջ. տես 12 թիւ 1872.)

Ինչ է առաջնորդի մը պարտաւորութիւնը, այս լաւ կը բացատրեն և կը սովորեցնեն մեզ, թէ սուրբ գիրքը և թէ սուրբ հօրք եկեղեցւոյ ուստի հարկ չէ հոս թուել զանոնք, մանաւանդ որ ուղղին կրնայ կարգաւ Սիօնի մէջ գէո շարունակուած եկեղեցւոյ պաշտօնէից ուղղուած բանի մը խօսքը, ուր ըստ բաւականին բացատրուած է և որ ժամանակիս նկատմամբ շատ մեծ կարեւորութիւն ունի Ս. Երմիայ մէջ զանց առնելով զայն միայն այսչափ կ'ըսենք թէ, առաջնորդ ըսելով մենք կ'իմանամք եկեղեցւոյ պաշտօնեայ, եկեղեցւոյ պաշտօնէի մը պարտքն է եկեղեցւոյ բարեք կառավարութիւնը հոգ տանել, այն է համաձայն Եստուծոյ կամաց. Ժողովրդի հոգեւոր պիտոյքը հոգալ, անոր պարտաւորութիւնները իրեն ճանցնել, զանոնք քրիստոնէական ուսման մէջ կրթել, և անոնց հոգիները կազդուրել Եւետարանի հոգեւոր կերակուրով :

Կը սովորինք մեր ազգային պատմութիւններէն որ քրիստոնէութիւնը մեր ազգի մէջ մտած օրէն ի վեր, Ժողովուրդն կրօնական երկիւղածութեամբ, այնպիսի ջերմ համակրութեամբ միացած է իւր հոգեւոր հօրց հետ, որ միշտ հովիւ և հօտ, առաջնորդ և առաջնորդեալ, իբրեւ հոգի և մարմին, իբրեւ հայր և որդի, ընտանեկան միութեամբ և հոգեւոր սիրով սերտ յարաբերութեան մէջ եղած են միշտ : Ենթուէր առաջնորդք և հայրապետք քրիստոնէական խոնարհութեամբ, իբրեւ գթութիւն հայրեր իրենց Ժողովուրդը իբրեւ իրենց մար-

մինքն ճանաչելով, գուրգուրացած են նորա վերայ հայրական գթով, և սպառաւորած են եկեղեցւոյ մեծ ջնումեռանդութեամբ: Փոխադարձաբար և ժողովուրդն որդիական պատու տալովութեամբ և երախտագէտ սրտիւ յարգած է զանոնք իբրեւ հայր հոգեւոր և իբրեւ պաշտօնեայ Նոտուծոյ:

Արդ ձեզ կը հարցնեմ ով հարբ եկեղեցւոյ, և առաջնորդք հօտին Քրիստոսի, ինչ զարմանք է այս, որ ձեր ապերախտ և արժանիք չի ճանաչող համարած ժողովուրդն մեծ երախտագիտութեամբ կը վարձատրէ եղեր ժամանակին իւր հաւատարիմ և արժանաւոր մշակները, միթէ սոքա ալ նոյն ժողովուրդեան որդիքն չեն միթէ սոքա ալ նոյն կրօնասիրտ թիւնը չունին, միթէ սոքա բողբոլիւն անըդգայացիւր են. եթէ ըսէք՝ այո՛, կը հարցնեմ դարձեալ թէ ի՞նչ է այս ամեն փոփոխութեանց պատճառն, սոցա հայրերն զորս լաւ մարդիկ կը ճանաչեմք, ի նմին լաւութեան կը թողքն դարձեալ եկեղեցւոյ սուրբ հարբ չեն, ինչո՞ւ հապա մենք եկեղեցականքս, չենք վարձեցուցած մեր ժողովուրդն նոյն լաւութեան: Ար տեսնեք ահա յանցանքն դարձեալ մեր վրայ կը ծանրանայ, մենք ենք պարտաւորն որ մեր նախահարց նման մեր պարտքերը չենք կատարել որ ունինք առ ժողովուրդըն. բաց յայսմանէ, մեզմէն շատերն բազմիցս միասնեւ ալ հասցուցած են և կը հասցնեն անխղճաբար. արդ ինչպէ՞ս կրնայ սիրել ժողովուրդն այն առաջնորդն, որոյ առաջնորդութիւնը թիւր է եւ ի կորուստ կը տանի. ի՞նչպէս սիրէ նա այն հովիւը որ իւր հօտը փոխանակ պահպանելու կը ջրուէ և գայլոց կը մատնէ, ինչպէս վարձատրէ այն պաշտօնեայն, որ իւր սրտաբերը չի կատարելէն զատ ժող-

ովրդեան միաստիւ իւր շահը կը փնտռէ: Ասոնց ճշմարտութիւնը դժբաղդաբար չենք կարող ուրանալ, քանզի ի միջի այլոց ահա Աղետիայի ներկայ վեճակն ալ կը հաստատէ զայս: Աւրեմս մեր անխոհեմութենէ յառաջ եկած միասնեւոր փոխանակ ասոր անոր վրայ ձգելով՝ ստութեամբ զմեզ արդարացինէլ ջանալու, աշխատինք մենք ըզմեզ այնպիսի ուղղութեան մը մէջ դնել, որ մեր խիղճն վիայէ մեզ թէ յիշուաւի մենք արդարներ ենք, և ահա այս հերիք է մեզ ի վարձ, փոխանակ աւարժանութեամբ ժողովուրդէն պատիւ փառք և յարգութիւն մուրալու. աշխատինք ճշմարիտ արժանաւորութեամբ մեր անձերը պատկառելի ներկայացնել նմա. փոխանակ մեր առնա ունեցած պարտքերը կատարելու համար վարձատրութեան սպասելու, կատարելք մեր պարտքերը ճշդիւ և լիովին, և ահա արդէն վարձատրուած պիտի ըլլանք այն ամեն բաներով, զորս այժմ յանիրաւի կը պահանջենք ժողովուրդէն:

Արթնցիր և դու քու յիմարական ցնդքներէդ անարժան հովիւ Աղետիոյ, թօթափէ օղիի և գինւոյ մահացուցիչ թմրութիւնը քու անձէդ, կը խնդրեմք ի բայ թող քիչ մը բազոսի մտերմութիւնը և մտածէ քո ներկոյ կացութեանդ վրայ, իմացիր որ Աղետիացւոց արդի պառակտեալ վիճակը քեզ պատիւ չէ, այլ անարգանք, խեղամուտ լնր, որ Ազգի վնասը քեզ ալ միասակար է, գիտցիր որ ընդհանուրի իրաւունքը մասնաւորին զոհելը, որ և իցէ ստրկական ակնկալութեամբ, այնպիսի անջնջելի աղտմ' է. զոր չեն կարող սրբել ոչ մարդիկ և ոչ ժամանակը քո ամօթալի ճակատէն, փոխանակ օղիի և գինւոյ թմբերեցուցիչ շոգինեւորմն ձեր ըզեղը

խանգարելով, որ քան զոր գէպ ՚ի յանբանութիւն զիմելու, զգաստացիր եւ աշխատէ պարտաւորութիւններդ կատարելու յօգուտ քեզ և Վազին, և եթէ այնքան անձնատուր եղած ես գինեմոլութեանոր, չես կարող գլուխդ գինիի կարասէն դուրս հանել և ուրիշ բանով ղաղղղ, գէթ հեռացիր այդ պաշտօնէդ, որուն աշարժան ես, որպէս զի քո յիմարութեամբ ու վատթարութեամբդ արդէն դատապարտելի անձդ կրկին և կրկին դատապարտութեան չենթարկես, խոստովանէ որ ինքզինքը կառավարելու անկարող մարդ մը, չէ կարող զայս կառավարել լրագրաց մէջի սուտ գովեստներն ալ չեն կարող ըզբեզ արդարացնել:

Վառնանք քիչ մը ալ ձեզ հետ խօսելու, հայրենակիցք իմ, յիրաւի սիրելիներս մեծ ցաւ կրպտածառէ սրտիս ձեր այժմեան պառակտեալ և անմիաբան կացութիւն, մանաւանդ սիրտս աւելի կարեւոր խոցողն այն դառն համբաւն է, որ կը գուժէր ինձ ձեզմէ ոմանց տգիտօրէն պատկանութեան գիրկը դիմելը: Վիտէք հայրենակիցք իմ, ձեր սոյն անխոհեմ որոշումն ինչի՞ կը նմանի. կը նմանի այն կարծամիտ մարդուն լրածին, որ գետակէ մը ազատուելու համար ինքզինքը ծով կը նետէ, և սոյն նմանութիւնս այնչափ ճիշդ է որքան որ ճիշդ է Հայ և պապական եկեղեցւոյ մէջ եղած անհուն տարբերութիւնը: Ինչո՞ւ կրօնափոխութեան կը դիմէք, վասն զի ձեր իրաւունքը կը բռնաբարուի և ձեր յառաջագիմակիս բողձանաց առջեւ արգելքներ կը հանեն քանի մը մասնաւոր անձինք. կամ տգիտութեամբ և կամ չարամտութեամբ: Ալ, դուք որ այդքան անիրաւութեան չի կարողացաք համբերել, որ ժամանակաւոր է

և իւր թիւագիրներուն հետ կոչնչանայ, ինչպէս պիտի կարողանաք համբերել այն խիստ անիրաւ և անբրիտանոնեայ պահանջմանց, զորս պապականութիւնն ձեզմէ պիտի պահանջէ, ինչպէս իւր ամեն հետեւողներէն, Վիտէք հայրենակիցք իմ, թէ ի՞նչ է պապական եկեղեցւոյ սկզբունքն. իմացած էք նորա մինչեւ ցարդ յարուցած բազմատեսակ աղանդակութեց պատմութիւնը. չը լսեցիք սոյն լուսաւորեալ դարուս մէջ անգամ Պապի իւր անսխալութեան համար յարուցած անմիտ խնդիրը, որոյ պատճառաւ իւր յափշտակած աշխարհական իշխանութեան գահն անգամ վերայ տուաւ, զրկուելով վատիկանի փառաւոր դահլիճներէն եւս, ուր երբեմն բազմաձիւր յերկնից բարձրութենէն բանադրանաց սոսկալի շանթեր կարծակէր այն անհնազանդներուն գլխուն, որոնք կը համարձակէին արտասանել արդարո՞ւն իրաւո՞նք եւ աղապո՞ւն բառերը: Պապական եկեղեցւոյ ընդհանուր սկզբունքն է, անսահման միապետութիւն, նորա պատգամն է Պապի անսխալութիւնն, նորա պահանջն է իւր հպատակներէն խղճի ուրացումն, կըր հարստակութիւն, առ խորխորի հետեւողութիւն և կենդանի մեռելութիւն, և սոյն դրութենէ մաղի չափ անգամ շեղողին առաջը փակուած է արքայութեան դռներն սրբազան Պապի երեւակայական բանալիներովն, որուն կ'սպասէ միայն դժոխքն իւր անհուն բոցերով և սաղանը իւր անդնդալին արբանեակներովն: Ընդ հայրենակիցք իմ, այս ամեն անարդար պահանջմանց եւ անբրիտանոնեայ դրութեանց պիտի կարողանաք ընդեւացունել դուք ձեր անձերը, և ի՞նչպէս, չեմ գիտեր. կը զարմանամ ձեր մէջէն ա-

ւելի անոնց վրայ, որոնք բաւական լուսաւոր միտք և բիշ մ' ալ խորհելու կարողութիւն ունենալ կը ցուցնեն, բայց կերելի որ չեն այնպէս, ինչպէս որ զիրենք կարծել կուտային, որովհետեւ գործածնին տգիտութե գործ է: Եւ ահա յայտնի կը տեսնուի որ ձեզ հասած ամէն չարեաց պատճառ որչափ որ ոմանց չարութիւնն աւելի ձեր խորին տգիտութիւնն է. վասն զի եթէ դուք տգէտ չըլնէիք ձեր եկեղեցւոյ և կրօնի մասին, անշուշտ պիտի ճանաչէիք նորա բազմադիմի բարիքները, մեր եկեղեցւոյ առաքելական սահմանադրութիւնը. նորա ներդրամութիւնը, շատ աւելորդապաշտութիւններէ և այլանդակութիւններէ ազատ լինելը, նորա քրիստոնէական սրբութիւնը, մաքրութիւնը և արիութիւնը, և այս ամէն կատարելութիւնները չէիք փոխէր ձեզ անձանօթ և խատապահանջ օտար եկեղեցւոյ մը հետ. եթէ տգէտ չըլնէիք մեր ազգի և եկեղեցւոյ պատմութեանը, պիտի տեսնէիք նոյն պատմութեան ամէն թերթերուն և ամէն մէկ էջերուն մէջ, սքանչելի նահատակութիւն մը, առաքելական մարտիրոսութիւն մը, անընկճելի արիութիւն մը և անտրտունջ երկայնմտութիւն մը, որ զձեզ փոխանակ ուրացութեան, աւելի զգայուն և համակիր սրտիւ պիտի միայնէր նոյն եկեղեցւոյ հետ: Ահ որքան ահռելի չարիքներ անցած են մեր խեղճ ազգի և եկեղեցւոյ գլխէն, քանի՜ քանի ընտիր և սուրբ մարտիրոսներ զոհուած են ՚ի սէր և ՚ի պահպանութիւն մեր եկեղեցւոյ, ո՞րքան արիւն և քրտինք թափած են մեր արիատիրտ և առաքինի հայրերն, մեր եկեղեցին անվթար պահպանելով մեզ յանձնելու համար: Այս կողմէն կրակապաշտ Պար-

սիկն, միւս կողմէն մղէկրօն Յոյն, մի կողմէն արիւնկզակ թաթարն, միւս կողմէն մարդախանձ Վրաբացին, հուր և սուր ՚ի ձեռին, աւերելով, քանդելով, անապատ կը դարձնեն Հայաստան երկիրը. սոսկալի սրածութեամբ, և գերութեամբ հետամուտ կը լինին տկարացնել Հայունիւթական ու բարոյական զօրութիւնը, ջնջել ժողովրդեան առ եկեղեցին և առ կրօնն ունեցած հաւատարմութիւնը. և եկեղեցւոյ բարձմամբ Հայ ազգն եւս խառնել և անհետացնել իրենց մէջ. բայց չեն յաջողեր, և ամօթապարտ յետս դարձած են զարմանալով հայուն ոչ մէկ բանէ չերկնջելուն վրայ իսկ արդ մենք այժմեան Հայերս այսպէս կը պահպանենք մեր նախահարց այսքան արիութեամբ պաշտպանած ամենէն աւելի սուրբ և նուիրական աւանդը, Հայաստանեայց սուրբ եկեղեցին: Այս սուրբ մարտիրոսաց արեամբ ոռոգած եկեղեցին մենք կամաւ ուրանանք, կորնցնելով մեր Վրացի մի միայն ամբողջութիւնը, կործանե՞նք նաեւ մեր ձեռք մեր ազգութիւնը, որ այսքան դարերէ ՚ի վեր կանգուն կը կենայ անցնելով անթիւ յեղափոխութեանց մէջէն, և պահպանելով իւր գոյութիւնն ու յատկութիւնը. արդարեւ աններելի յանցանք և անտուժելի միտք, որ մեզ ամենուս ալ մահառիթ է: Այսն որոյ, կողաչեմ զձեզ սիրելի հայրենակիցք իմ, կողաչեմ, սթափեցէք ձեր անխոհեմ կիրքերէն, ճանչցէք ձեր օգուտը ու մնասը, հեռու կեցիք շահատէր և խաբէրոյ սուտ ազգասէրներէն. ուկնդիր մի լինիք կը խնդրեմ նոյա ձախող իմաստասիրութեանց և անզգայ ճռնամիտութեանց. որոնք յառաջագիմութեան և լուսաւորութեան պատրուակէ միշտ զձեզ կը

յուզէն և իրօր կը ձգեն իրենց որ և իցէ մէկ կիրքը գոհացնելու համար :

Չեր յանցանքն միայն ձեր տգիտութիւնն է հայրենակիցք իմ, իսկ աւելի յանցանաւորն, աւելի չարեաշատարան և աւելի դատապարտելին ձեր պարագլուխ այն երկու անխիղճ խնատուն կարծուածներն են, որ իբրեւ վէմ գայթակղութեան միշտ ձեր գլխումը պատճառ կը դառնան, և ձեր իրար ընկած ու եղբայր զեղբայր հալածած տունը նոքա իրենց կիրքը գոհացնելով հեշտանալու ետեւէ են : Այս երկու անձանց ոգին պէտք է դուք լաւ ծանաչէք հայրենակիցք իմ, որք ձեր կարծեցեալ բարերարները կը համարուին, մին ծերացեալ յամբարտաւանութեան, իւր սիրտը աթոռքած է սատանային և իւր անձը նորա պատուանդան, միւսն վարժեալ 'ի կեղծաւորութիւն իւր ամեն գործոցը մէջ իւր շահը կը նկատէ միայն, այս երկուքն են, հայրենակիցք իմ, որ մին մէկ ծայրը կեցած, միւսն մէկ, զձեզ կը տատանեն ու կը ստբուրբերեն, ձեր առ ինքեանս ունեցած հաւատքն ու վստահութիւնը չարաչար գործածելով, մին քարոզկոյր մոլեռանդութեան, միւսն քարոզանկրօնութեան, մին Արեւեանն, միւսն Արդանէսեանն : Եւ այն երկու կամսպաշտ և անձնասէր ծամարտակներէն հեռի կեցիք, որպէս զի կըրկին և կրկին չնոյաք նոցա լարած որդգայթներուն մէջ, կրկին կաղաչեմ ձեզ եղբարք իմ, դուք որ սխալմամբ հեռացած էք ձեր մայրենի եկեղեցիէն, դարձէք կաղաչեմ, դարձէք կրկին նորա մայրական զիրկը, մի խաբուիք օտարներու սուտ խոստումներէն, համոզուեցէք, որ մարդ մը իւր հայրենի տան մէջ չի գտած հանդիսաւ, չէ կարելի օտարի տան մէջ գտնել, հե-

ռացէք նսեւ այն անձէն որ ձեզ յայդր առաջնորդեց, տեսէք հայրենակիցք իմ, տեսէք և իւր կիանքէն դատեցէք ձեր ազատամիտ և ազգասէր Արեւեանը, տեսէք այս քանի անգամ եղաւ որ կրօնափոխութեան կը դիմէ երբեմն 'ի բողոքականութիւն, և այժմ 'ի Պապականութիւն : Ուստի կը խնդրեմ եղբարք իմ, ձեր օգտին համար հեռացէք այդ մարդէն, իրբեւանակցուէք, յեղեղուէք, շահասէր և անխիղճ մարդէ մը, աշխատեցէք այսուհետեւ աւելի լաւ ծանաչել ձեր ճշմարիտ բարեկամները և աւելի խոհեմութեամբ ընել ձեր որոշումներն :

Չեր օգուտը ձեր միութեան մէջ է հայրենակիցք իմ, ուստի 'ի բաց մերժելով ձեզմէն երկպառակութեան և անմիաբանութեան ոգին, սիրով միացէք իրարու հետ և ժրութեամբ աշխատեցէք ձեր և ձեր որդւոց ճշմարիտ լուսաւորութեանը համար, և ահա այն ատեն պիտի տեսնէք որ, ոչ որ չ'պիտի կրնայ վնասել ձեզ և հետեւապէս դուք սլ ոչ որք չը պիտի վնասուիք :

Ինդրելով որ ձեր պանդուխտ հայրենակցին ձայնը լսելի ըլլայ ձեզ, մնամ զձեզ սիրող 'ի սրտէ :

1873 Յունիս 1

յերոսաղէմ :

Ս. Գեորգ Ըս-

հանեան Երէսայի :

ԳԻՇԵՐՕԴԻԿ ԳՊՐՈՏ ՅԱՆԹԱՊ

Անթապէն եկած նամակէ մը հետեւեալ խիստ ուրախալի տեղեկութիւնը քաղելով բերկրութեամբ կը հրատարակեմք յուրախութիւն ազգայնոց և 'ի քաջալերութիւն Անթապոյ :

Տեղայն իշխանք և Թ. խորհրդոյ Անթ. Անթապ քանի մը ազգային խնդրոյ

կարգադրութեան համար յատուկ հանրադրով մը հրաւիրած են զՆորին Վ. Տ. Տ. Սկրտիչ Ս. Կաթողիկոսը. կարգադրելիք խնդրոց մին է Մեթապի մէջ գիւնթողիկ գարոց մի բանալ, որոց հաստատութեան համար տեղացիք մեծ եռանդեամբ յոժարամիտ փափագ կը յայտնեն. և աղբային օգտի ցանկացող պատուարժան անձինք աւմենայն ջանիւք հոգ կը տանին այս ձեռնարկութիւնը օր յառաջ ՚ի կատար հասցնելու: Ս. յա գործոյն ՚ի նպատակ հանգանակութիւններ կը լինին և իւրաքանչիւր բարեակէր աղբային անհատ յոժարակամ բոտ իւրում կարի շաբաթական բաժին կը գրուի, 5 փարայէն մինչեւ 40 փարայ. ամէն մէկ անհատ ինչ բաժին որ գրուած է ամեն շաբաթ ամբողջապէս հաստուցանելու պայմանաւ: Իւրաքանչիւր թաղի մարդիկը գրելու և կանոնաւոր հաւաքումն ընելու համար Վ. Կաթողիկոսի և թ. խորհրդոց կողմանէ վստահութեան արժանի անձինք տեսուչ կարգուած են ամեն թաղի վերայ, ամեն մէկ տեսուչ ալ իւր ձեռքին տակ տասնապետներ ունին, որք տասնական տան բաժիններն հաւաքելու հոգ պիտի տանին: Ողբա իրենց հաւաքածները հաշուով իրենց տեսչին պիտի յանձնեն, նոքա ալ գանձապետին: Վ. երջապէս ամեն կարելի միջոց կը գործադրուի, որպէս զի այս գործը առանց թուլնալու յառաջ քայլէ և սկզբնաւորութիւն լինի գարոցին հաստատութե: Երդէն շաբաթականներն կանոնաւորապէս սկըսան հաւաքուիլ, մէն մի սնահատ ուրախութեամբ կը վճարէ իւր գրուած բաժինը. մեծ յայտ ունիմք որ պիտի յառաջանայ այս խիստ օգտակար, մի անգամայն և ամենակարեւոր ձեռնարկութիւնը, որովհետեւ բաժինները մեծ բան մի չեն, և ամենէն աղքատն

անգամ կարող է վճարել առանց զըժուարութեան: —

Սեք եւս հրատարակելով այն աղբային օգտակար տեղեկութիւնը կը գովեմք Մեթապցի մեր սիրելի աղբայնոց այս աղնիւ եռանդը և աներկ միտ յուսով կրպակասեմք իրենց ձեռնարկած աղբօգուտ գործոյն հաստատութիւնը և արդիւնաւոր յարատեւութիւնը տեսնել, որ մեծ պատիւ և յաւերժական փառք է թէ իրենց եւ թէ Նորին Վ. Ս. Կաթողիկոսի համար:

Նշանի՛ այն աղբին, որ իւր մատաղ սերունդը դաստիարակելու եռանդ ու ջանքն ունի, որով իւր աղբային եւութիւնը կը հաստատէ անխախտ հիման վերայ. և բիւր երանի՛ այն աղբին որ դաստիարակութեան հիմն ալ գիտէ հաստատվիմի վերայ դնել. ու չէ թէ աւազի՛ Վաստիարակութեան հոգ տալ նող աղբը եթէ գիտնայ, որ արտաքին երեւութական ձեւերը, զարդերն ու հանդիսաւոր արարողութիւնները ոչ դաստիարակութիւն են և ոչ յառաջադիմութիւն, նա առաջին քայլն առած կը լինի: Վր մաղթեմք ինչպէս մեր բոլոր սիրելի աղբի համար, նոյնպէս և Մեթապցեոց որ այսպէս ճշմարիտ դաստիարակութեան ցանկացող եւ հետեւող լինին:

Մոսկուայի մէջ սկսած է հրատարակուիլ մի նոր պարբերական տետր ՓԵՐՈՍ անուամբ խմբագրութեամբ Օ. արմայրայ Սերեանց: Սոյն տետրի առաջին թիւն միայն մեր ձեռքն հասաւ, որոյ մէջ քանի մի բանաքննական յօդուածներէ զատ՝ կայ նաեւ մի դիտողութիւն Սուսերէն Նիկա (անգաւտան) լրագրի մի հաստուածոյն վերայ, որ հրատարակուած է Վ. Եհափառ Գէորգ Վ. Կաթողիկոսի նկատմամբ:

Թէ՛ ուսմանը թերթի հրատարակած տեղեկութիւնն, և թէ՛ փԱՐՈՍԻ դիտողութիւնն բաւականին հետաքրքրական լինելով՝ հարկ կը համարեմք Սիւնի միջոցաւ հրատարակել. թէ եւ աւելի կը փայտագէտինք, որ փԱՐՈՍ իւր դիտողութիւնն ուսմանը գրած լինէր ուսու լրագրոյն գէտ:

Ընտանիք փԱՐՈՍԻ յօդուածն, զոր կը հրատարակեմք առանց բան մի աւելցնելու կամ պակսեցնելու:

ՌՈՒՍԵՐԷՆ ՆԻՎԱ ՕՐԱԳԻՐՆ

ՎԵՀԱՓԱՌ ԳԵՈՐԳ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՎԵՐԱՅ

Ի փեթեղաւորէ հրատարակուած 'Նիւլ' (Լիւդատան) անունով պատկերազարդ օրագրի ներկայ 1872 ամի 13 թուոյն մէջ տեսանք տպագրուած մեր Վեհափառ Գեորգ Ի. Կաթողիկոսի պատկերը և կենսագրութիւնը, որի միջէն արժան եմք համարումք քաղել քանի մի տեղեկութիւնք, որք մեզ, խոտովանում եմք, գուցէ և այլոց, մինչեւ ցայժմ յայտնի չէին:

Յետ տալոյ Վեհափառ Կաթողիկոսին զարժանին գովասանութիւնը ի մասին խելքի, գործունէութեան, աւրիութեան, և այլն. յիշեալ օրագիրը նկարագրում է թէ ինչպէս մեր կաթողիկոսն ընդունում է իւրեան ներկայանալ ցանկացողներին. «Պատրիարքական ընդունելութիւնքն, ասում է նա, լինում են Ալմիածին ընդունելութեան դաճին մէջ, պատրիարքն նստում է լիթուում, բարձերի եւ թանկագին խալիչաների վերայ. ամեն նայն որ, որ մօտենում է նորան՝ ծունկ է չորում և համբուրում է նորա ձեռքերը և ոտները»: Թէպէտ և Ալմիածին եղած չէմք, և այն տեղի սովորու-

թիւնքը չգիտեմք, բայց այսու ամենայնիւ յոյժ երկբայում եմք, թէ այն տեղ սովորութիւն լինի ծունկ չորել և համբուրել Կաթողիկոսի ոտները:

Նոյն օրագիրն պատմում է նաեւ թէ «ըստ հին սովորութեան», որպէս թէ՛ «միայն եպիսկոպոսներն կարող են նստիլ Կաթողիկոսի մօտին և միայն այն ժամանակ, երբ որ նա հրաւիրէ, և թէ՛ միայն նա կարող է խօսիլ Կաթողիկոսի հետ կամ պատասխանել առ որ Կաթողիկոսն դառնայ հարցմունքով»: «Հանդիսաւոր օրերում, շարունակում է յիշեալ օրագիրն, պահուում է Ալմիածինում խոտագոյն կարգ (էթիքէթ), և միայն բարձրաստիճան եկեղեցականք ունին իրաւունք մատչելու պատրիարքին, իսկ ստորին եկեղեցականք, որպէս և ժողովրդականք կարող են տեսանել նորան միայն տաճարի մէջ, և այն Հաբաթ և Վիւրա կէ օրերում»: Եւ ամենայն տեղեկութեանց վերայ բան ասել կարող չեմք, որովհետեւ, որպէս արդէն ասայինք՝ Ալմիածինում եղած չեմք եւ այն տեղի սովորութիւնքը չգիտեմք, որպէս և տեղեկութիւն չունի՛ր ուսու օրագրի յիշած «հին սովորութեանց» վերայ. ուստի յոյժ երկբայում եմք և յայս մասին՝ թէ այդ ամենայն ճիշդ լինի:

Ի վերջոյ չեմք կարող չիշատակել նոյն ուսու օրագրին մէջ բերուած մի այլ տեղեկութիւնը՝ թէ «մեր Վեհափառ Կաթողիկոսն հիմնած է Ալմիածինում ԱՄԼԻԿԻՄԻԼ»: Բայց ցաւում եմք՝ որ այդ տեղեկութիւնք յոյժ կարճաւոր է, որովհետեւ նորա նից չեմք կարողանում իմանալ թէ՛ այդ ակադեմիայն քանի կուրս (դասատուն) է բաժանուած առ այժմ, որոշմունքն աւանդւում են նորա մէջ, որքան աւագեմիայք կան, ակադեմիկներն ո՞ր

են, որպիսի իրաւունքներ է տալիս այդ ակադեմիայն իւրեանց ուսումը աւարտող ակադեմիականներին, և վերջապէս՝ որպիսի և որքան գիտութիւն է պահանջուում այդ բարձրագոյն ձեմարանը մտանողներէրից։ Այս ամենայն տեղեկութիւնքը, որպէս և ուսն օրագրի յիշած «հին սովորութիւնքը», գուցէ ծանուցանէ և բացատրէ մեզ Լիւմիսճնական Լաւրաք ամսագիրն։

ԲՈՅՆԻ ԹՈՉՆՈՅ

Նախախնամութիւն հիանալի տեսանի 'ի բոյնս Թուշոյ, չիք որ որ նրկատիցէ և խանդավառիցի ոչ ընդ երկնայինն բարութիւն, որ շնորհէ տկարին ճարտարութիւն, և կանխադրուշութիւն այնմ՝ որ անիցիթն է ամենեւին։

Ի սրճնել ծառոց ծաղկամբ՝ ճարտարք բիւրազի սկիզբն առնուն գործել, սորա շիջս յարդի առեալ՝ 'ի ծերպըս վաղեմի օրմոց տանին, և գորա 'ի լուսամուտս տաճարաց շինւածս գործեն, մինչ այլք կորդեալ տանին Թելս 'ի ձարից զամբկի, կամ խուն ինչ գեղմին, զոր մարին 'ի խալես Թաղու առկախ։ Ան 'ի նստա փայտահաղք, որք 'ի կատար ծառոց կբեալ զճիւղս ընդ իրեարս սնդեն, են և ստայնիք՝ որք զլամպակենի 'ի տատասկէն քաղեն։ Կանգնին ագարանք բիւրաւորք, եւ մէն մի սպարան է բոյն մի, և մէն մի բոյն հրաշալի կերպափոխութեանց է օթեւան, զառաջինն ձու գեղափայլ, ապա ձափ աղուամաղ, ուր ուրեմն ձագն զգենու փետուրս, և մայրն մարդէ՝ զնա յտրնկելիս 'ի Թառս անդ, որ յետ սակաւուց յեղերաց որրանին հակեալ 'ի վայր զգլուխ սոյ զառաջնն ակնարկ 'ի բնութիւն, ընդ որ

զարմացեալ եւ սրկուցեալ գրորի 'ի կոյս եղարոյն, սրոց անձանօթ է տակաւին սրտիկեր հրաշալեացոյ՝ յոչմամբ ծնողացն ձայնի միւսանգամ երանէ յանկոյնոյ անտի եւ անտիական արքայս այերաց, որ զմանկութեանն կրէ տակաւին Թափ զգլխով, համարձակի նկատել զերկինն ամբաւ, զյարածուփ կատարս շաճեաց և զանդունդս դաւարեաց, որ ընդ կաղնեաւն հայրենի։

Իսոյց այն ինչ անտառք ասանկուկանք 'ի գալուստ նոր հիւրոյն բերկրին, Թուշուն մի բազմօրեայ անկար 'ի Թեւոյ եկեալ առ վտակաւն անկանի, անձնատուր եւ մենաւոր խաղաղութեամբ մնայ մահու յափունս անդ, ուր երբեմն զուրախութեցն երգեաց նուագ, և ծառք տեղոյն բարձեալ ունին տակաւին զոյն նորա և զխաղաղաւէտ ժառանգորդս։

Ի դէպ է ասա նկատել զայլ իմն օրէնս բնութեան։ Ի կարգի մանրերսմ հաւուց բազում այն զի ձուք 'ի սեփական երանգ արուին են 'ի նկար։ Լիւմիսհաւն 'ի մորենիս, հաղարջենիս և 'ի մոցսոս մերոց սրարտիղաց առնէ բոյն, եւ ձուք նորա սլտակաւոր 'ի գոյն նափսրտի, որ զԹիկամբն։ Ի զի գտեալ է մեր 'ի վարդենիս մի 'ի բունոց անտի գաղտակուր կնքի 'ի նմանութիւն՝ ունելով՝ 'ի միջի քառեակ մարգարիտս կոպուտակս և վարդ մի ցողալից 'ի վերուստ վայրահակ, եղնահաւն արու կայրանշարժ յոսոթ Թելփոյն, որ առնթեր, իբրեւ ծաղիկ ծիրանի և կապուտակ։ Լիւմիսոցիկ սրտիկեր 'ի ջուրս նկարէր, ունելով 'ի յատակի ստուեր ընկուղենւոյ, որոյ յետիւսէ լուսանայր այլն։

Այսու մանր նկարաւ եցոյց մեզ Տէր զօրինակ շորհաց, որով զնուութիւնն զարդարեաց։

ՀԱԹՕՊԻԱՆ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍԳ

ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՊԱՇՏՈՆԵՒՅ ՈՒՂՂՈՒԱԾ

(Շարունակութիւն, տես 12 թիւ 1872.)

Ե.

ՀԱՐՏՈՒԹԻՒՆ

Անուրանալի է, որ երբ մարդ բարոյականի ուղիղ ճանապարհէն կը շեղի հարկաւ ամեն տեսակ մոլութեան և մոլորութեան կը մտնուի. ուստի զարմանք չէ երբ և կեղեցւոյ պաշտօնէից վերայ ՀԱՐՏՈՒԹԻՒՆ, ամբարտաւանութիւն և գոռոզութիւն կը տեսնուի: Վանգի հերիք է որ նոքա իրենց բուն կոչումէն մագի չափ շեղին, ալ այնուհետեւ ամեն չարիք կը յուսացուի. ուր մնաց որ այսքան հեռացած են: Աւելի ցաւալին և վտանգաւորն այն է, որ չը հեռանալ կը կեղծեն ու իրենց բուն գործերը կը պատրուակեն սխալն ուղիղ և չարն իբր բարի կը համբաւեն: Սակայն որչափ խոտորնակ միջոցներով արգարանալ ձգնին, այնչափ ալ արդարութենէ պիտի հեռանան. որչափ սխալնին ուղղելու համար ետ չի դառնալով՝ նորանոր կամահաճ հընարքներ ստեղծեն. այնչափ ալ պիտի սխալին. ինչպէս ահա ՀԱՐՏՈՒԹԻՒՆ ալ իրենց ուրիշ պակասութիւննին գոցելու համար դիւային հնարք մի եւ դժոխային քող մի է. և երբ այս ալ խալտառակուի, զայն մոռցնելու համար կեղծաւորութեան և երեսարաշտութեան կը դիմեն, և այսպէսով շարունակ մոլութենէ ՚ի մոլութիւն կը թաւալին, ուրիշ ազատելու ուրիշ ճար չի կայ, բայց միայն խոնարհութեամբ իւր անձը ճաննալ, խրատուց և յանդիմանութեանց անսալ և պաշտօնի պարտաւորութիւններն ուստ.

նիլ ու գործադրել ճշգրութեամբ և անխափան:

Հարատութիւնը սաղայեւական կիրք մի է, որուն գերի եղողը ծաղր ու ծանակ է ամեն մտացիներու, որչափ խրոխտայ այլոց վերայ, որչափ զայլ մերժէ և արհամարհէ, այնչափ ալ ուրիշն ծաղրը կը շարժէ իւր վերայ և այլոց արհամարհանաց կենթարկի. ինքըն որչափ ուրիշ իրմէ աւելի արժանաւորներուն անձին, խօսքին, գործքին և արդեանց չը հաւանի ու բանի տեղ չը դնէ, այլք եւս զնա ինքն կը նախատեն, կայսպանեն և զգուանօք կատեն, որ և արժանի իսկ է ատելութեան, քանզի հպարտը թշնամի է և ատելի Նոտուծոյ:

Հարտին բնութեան և ընթացքին նայելով պէտք էր նա հեռանար, առանձնանար և մարդկային ընկերակա նութենէ դուրս ասլէր. քանզի նա կ'ատէ ինչ որ իրմէ դուրս է. տիեզերաց մէջ ինքն է միայն արժանաւոր, գիտուն, բարի, արդար և սուրբ. ուստի հարկ էր որ փախէր և միայնիկ ինքն իւր վերայ զմայրած՝ ասլէր առանձին և գարծէր ու մեռնէր առանձին: Ինչո՞ւ ուրեմն հպարտը տակաւին կը զիջանի մարդկան մէջ մնալ. վասն զի փառասէր է. և գովեստի ու փառաւորութեան կը ցանկայ, և աշխարհի մէջ չեն պակսիր անմիտ կեղծաւորներ. որ հպարտին վերայ զարմանան, զմայլին և զայն աստուածապէս գովեն ու փառաւորեն, և հպարտին հաճելի ու խիստ հեշտայի է կեղծաւոր չըթուենքերէ դուրս ծխած նեխեալ գրուատեաց խունկը, որ որչափ մահառիթ է իրեն, այնչափ ալ սիրով, յօժարութեամբ և բուռն բերմամբ կը մզուի դէպ յայն ինչպէս թիթեռնիկ կը ճրագին. . . :

Ինչ որ արդէն խաղաղարութեն հա

մար ըսինք, նոյնը վերստին չի կրկնելու համար կրսեմք, որ հպարտը խռովաւ յոյգ ալ կը լինի. քանզի կ'ատէ և կար համարհէ ամեն բան, չի հաւանիր ոչ մարդու և ոչ նոցա գործոց, որով զայլ ըրոյթ, յուզումն և խռովութիւն կը գրգռէ: Այս իրական առաքինութիւն և բարձր արժանաւորութիւն չունեւ նալուն համար սնապարծութեան հող մով կուռի և կը փքանայ, և այսպիսեօք առանց արժանաւորութեան վարկ ու համբաւ ստանալ կը ձգնի: Այս ինչ լաւ տնօրինած է բնութեան Արարիչը, որ հպարտը միշտ իւր բարձրութենէն անկանելով կը ցածնայ և կը խորտակի, և այս իւր արգար պատուհասն է, ինչպէս արգէն ըսինք աւտուածային օրինաց դէմ՝ մեղանշելուն պատիժն իր մէջն է:

Ինչպէս ամեն մոլութիւն նոյնպէս և հպարտութիւնը բնական ու բարոյական օրէնքէ դուրս է: Հպարտութիւնը այնքան չար ու գայթակղելի մոլութիւն մի է, զոր կրող եկեղեցւոյ պաշտօնեայն բարոյստէս պաշտօնէ դադարած կը համարուի, և երանի թէ իրապէս ալ դադարած լինէր: Վանգի հպարտութիւնը Սաղայէլի յատկութիւնն է, իսկ խոնարհութիւնը՝ Վրիստոսի. արդ ինչ կարելի է Վրիստոսի աշակերտ լինիլ և միանգամայն Սաղայէլի բնութիւն ունենալ. ուրեմն յայտնի է որ գոռոզ և հպարտ պաշտօնեայն Վրիստոսի աշակերտ ըլլալէ ինքնին դադարած է. ալ ոչ խօսքը, ոչ արտաքին ձեւը և ոչ մարդեւորագոյն ծափահարութիւնը չեն կարող զայն ճշմարիտ պաշտօնէի կարգն անցընել. ուստի լաւ է որ իսպառ դադարի:

Չը գիտեմ, թէ ինչո՞ւ Աւետարանի աշակերտքս այսչափ հեռացած եմք աւետարանի շաղկէն, որ դէպ ՚ի կեանք կառաջնորդէ: Սէր Տէրը և վարդա-

պետը հեզութեան ու խոնարհութեան ճամբով եկաւ և զմեզ նոյն ճանապարհին մէջ դրաւ. մեք նորա խօսքերն ու գործոց օրինակները փոխանակ մեր անձին վերայ կրելու, զանոնք ծեսերու և արարողութեանց փոխելով միայն ՚ի տես կը կատարեմք և արդարութիւն կը համարեմք, ինչպէս հին Փարիսեցիները: Աորա Խօսքը մեր վարքով թաղաւորեցնելու տեղ, կանարգեմք զայն և կրստեղծեմք այնպիսի կամահաճ բաներ, որովք կը տանջուիմք հոգւով և մարմնով:

Յիսուս Վրիստոս մէր անձին հանգրստութիւնը հեզութեան ու խոնարհութեան մէջ ցոյց տուաւ. «Սովորեցէք ինձմէ, բաւ, հեզութիւն ու խոնարհութիւն, որպէս զի ձեր անձին հանգստութիւնը գանէք»: Իսկ մեք ընդ հակառակն, չը գիտեմ ինչո՞ւ համար կը հպարտանամք և մեր կրից դերի կը լինիմք. հանգստանալու համար կը գոռոզանամք և չարաչար տանջանաց կը մատնուինք: Վարձրանալու սանդուխ՝ խոնարհութիւնն ու առաքինութիւնը ցոյց տուաւ Յիսուս, իսկ մեք կուզեմք հպարտութեամբ և մոլութեամբ բարձրանալ. և սակայն միշտ կը խոնարհիմք կը ցածնամք եւ կանարգուիմք. Յիսուս ըսած է, «Ինչո՞ւ ձր խոնարհեցնողը պիտի բարձրանայ, եւ բարձրացնողը պիտի խոնարհի»: Եւ մեք կարծես սորա ճշմարտութեան վերայ տարակուսած, կուզեմք փորձել, և սակայն ամեն ժամանակ մեր փորձերովն իսկ ճշմարտութիւնն ըստուգած եմք ու տակաւին չեմք համոզուած թէ երկնաւոր Վարդապետին ամեն ըսածները յաւիտենական ճշմարտութիւններ են. «Երկինք և երկիր կարող են անցնիլ, բայց նորա խօսքերը նշանախօս մի անգամ չէ կարելի անցնիլ: Աս ըսած է թէ. «Աս

հեղեղուն ու խոնարհներուն մէջ կը բնակիմա իսկ մէք ամբարտաւանութիւն զայն մեզմէ կը հեռացնեմք, ու մենք ալ իրմէ կը հեռանամք. ինչպէս իմաւ տունն ալ կըսէ թէ «Ամբարտաւանութեան սկիզբը Տիրոջմէն հեռանալն է, որովհետեւ նորա սիրտը Արարէն խոտորեցաւ» :

Այլ սակայն ինչ հարկ կայ հարաւորութեան անարդ ու զրուելի բըպը ցոյց տալու համար աստ և անդ վիոյ ութիւններու դիմել, ամենէն լաւագոյն վրայութիւնը և աւելի հաստատուն փաստը ներկայ օրինակն է. ես մէկը նկարագրեմ, դուք ձեր շուրջը հազարաւորը կրնաք տեսնել :

Այոցեք սա ամբարտաւան մարդոյն վերայ, որ սմբալով, խրոխտալով և գլուխը վեր ցցած երկու կողմին վրայ ճոճալով կը քայլէ, կեղծաւորներէ շրջապատեալ չորսկողմը արհամարհակ մննայուածքներ կը նետէ. քովին ներուն կակնարկէ որ քան թեւերուն տակ մտնեն, առանց հարկի, միայն թէ փառաւոր երեւի և ուշադրութիւն գրաւէ : Հազիւ ուրեմն կը զիջանի թըշուա : Ի մը հետ խօսելու, և այն զայրութիւն, խրոխտանօք և լի անարգութեամբ : Տեսէք, սա մի կողմէն կարեկցութեան և միւս կողմէն զրուանաց արժանի տեսարանը. թշուառը հպարտին ոտքն ինկած կողիողագին և արտասուալի աչք դէպ անոր կը նայի, նորա քարացեալ սիրտն ողբելու եւ թերեւս աչքերէն ու երեսէն գուշակելու նորա ներքին զգացմունքը եւ հոգւոյն հանգամանքը, և անտի հետեւ ցննելու իւր խնդրոյն վախճանը : Այոց ամբարտաւանին դաժան աչքերը անորը դահձի մը աչքերուն կը նմանին, կաողած վագեր նման յոնկոյ ծայրերն իրար միացել և աչաց կոտրուուն վերայ են ինկեր, աչքերը խոժոռ ու

անդադար շարժուն, դէմքը դաժան ու կնճռոտ, բայց կերեւի թէ գոհ է այս տեսարանէն, քանզի անձամբ շարժումն չընէր թշուառը մերժելու եւ կամ պատժելու, կերեւի թէ հաճոյք կը զգայնորայն աստիճան խոնարհելէն, կը հեշտանայ նորա համբոյրներէն, որ անդադար ոտքերուն կը մատուցանէ, և կերեւի թէ կը փառաւորի զայն ու տիցն առջեւ տարածեալ տեսնելէն, ներքնապէս կը զմայլի այս ամենուն վերայ և դիւային ուրախութեամբ կը բերկրի, այլ թշուառին խնդիրը ոչ կը լսէ և ոչ կը կատարէ : Սակայն աւանդ որ չը լսեր նաեւ այն բեկեալ սրտէն դէպ յերկինս բարձրացող հառաչանաց ձայնն ու, որ անպաճառ կը սլանայ բարձրելոյն գլխութեան աթոռին տուել և կը փութայնէ հատուցումը :

Հիմա Ձեզ կը հարցնեմ Հարք իմ, ամբարտաւանին այս երեւոյթին պէս զրուելի, առելի, և սոսկալի ինչ կայ. հասարակութեան կեղեցական մի լինի այս, որ աստիճան անարգանք է իրեն և անպատուութիւն իւր պաշտօնին : Այոց արանգս խորել կուղեմ, և չեմ ուզեր հաւատալ, որ եկեղեցւոյ պաշտօնէից մէջ այս աստիճան դիւական ամբարտաւանութիւն կը գտնուի. բայց ինչ ալ որ լինի, նորա գոյութիւնը նոյն արգիւնքն ունի, ուստի բուն իսկ հը պարտութեան գոյութեանէն խորշելու է, չը թողլով, որ մեր սրտին մէջ մուտ գտնէ :

Եկեղեցւոյ պաշտօնեայն եթէ կուզէ այսպիսի ապօրինի և մոլեկան վարքով վարել իւր սրբազան պաշտօնը և սքանչելի երեւիլ, խիստ կը սխալի. մանաւանդ որ աւելի ատելի հրեշ մի է այն կրօնաւորը, որուն արտաքին փառքէն, խրոխտանքէն և բռնութեանէն կը սոսկայ ժողովուրդը, և փոխանակ աներկմիտ վտառհոլութեամբ մն

տենդու- և իւր կարօտութեանց մէջ լի երկնային սիրով և անկեղծ համարձակութեամբ անոր ներկայանալու, կը դողայ, ետ կը բաշտուի, նորէն յառաջ կը մղուի, երկիւղեւ և սարսափմամբ, հաղար անգամ ձեռքը կը համբուրէ կամ ոտքը կանկանի: Այս ոչ եկեղեցականութիւն է և ոչ ժողովրդականութիւն. այս արտաքոյ է մարդկութեան եղբայրական պայմանին. և օտար. եկեղեցւոյ պաշտօնէին ու ժողովրդեան մէջ եղած սուրբ առնչակցութեան օրէնքին, որ է օրէնք հայրական և որդիական սիրոյ, օրէնք խաղաղութեան, բարութեան, գթութեան, խոնարհութեան և հեղուքի. այս օրէնքէն և այս սկզբունքէն դուրս կրօնաւորութիւն չի կայ. այս պայմաններէն դուրս եկեղեցւոյ պաշտօնէութիւնը աննշան, կրօնաւորութիւնը աննպատակ և ժողովուրդը ղեղեւալ և անուղղայ կը լինի: Այժմէ կողմէնք փառք ժառանգել, պէտք է ճշմարիտ փառաց փափաքիմք, որ համեստութեան, խոնարհութեան եւ չափաւորութեան մէջ է. ճշմարիտ փառքը չի գտնուիր հարստութեան, գոռոզութեան և շքեղազարդ երեւելի հանգերձներով պճնազարդելու մէջ. միմիայն անթերի պարտականարութեամբ կարող է մարդ արժանաւորիկ ճշմարիտ փառաց:

(Շարունակէ:)

ԳԵՐԵՋՄԱՆԱՏԱՆ ԽՆԴԻՐ

Կոստանդնուպօլսոյ մէջ գերեզմանատան խնդիր մը յուզուեցաւ, որոյ ի նպատակ մեր լուծուիլն կը լսեմք:

Այն խնդրոյն ծագման կետէն մենք գուշակած էինք արդէն, որ այսպէս

պիտի լինի. վասն զի քաջ գիտէինք ինչպէս Վեհափառ Սուլթանի ազգաց կրօնից նկատմամբ ունեցած ազատ սկզբունքն ու արտօնութիւնքն, զորս իրեն հպատակ բովանդակլքրիստոնէայք անխտրապէս կը փայտեն. նոյնպէս Հայուն ջերմեռանդ ոգին, որ գիտէ թէ եկեղեցւոյ և թէ եկեղեցւոյ տաճարացնման նուիրական գերեզմանատան համարձակման ինչ, և մինչեւ իսկ իւր կեանքն չը խնայել:

Ուստի մեզ ուրիշ բան չը մնար, բայց եթէ աղօթել մեր Վեհափառ Սուլթանի կենաց երկարութեան համար, և շնորհակալութիւն մատուցանել Կոստանդնուպօլսոյ Ս. Պատրիարքին, Վարչութեան և ամեն անոնց, որոնք սոյն գործոյն բարւոյք վերջաւորութեան իրենց խոհմութիւնն ու աշխատութիւնն գործ դրին նա մանաւանդ հասարակ ժողովրդեան, որք ինչպէս ամեն ժամանակ նոյնպէս եւ այս առթիւ իրենց կրօնական ամենաթերմ եռանդն ու սէրն յայտնեցին գործնապէս:

ԱԶԴ

Այս օրերս գաւառներէն դարձեալ սկսան Եառանգաւորաց վարժարանի համար յաճախակի ցրիթթօշակ աշակերտացուներ ղրկուիլ, առանց անսալու դպրոցիս ծրագրին և քանիցս անգամ եղած ազգարարութեանց. ուրովք պարզապէս յայտարարած եմք թէ անթօշակ աշակերտ չեմք կարող ընդունել. թօշակաւորներն ալ Յուն վար և Յուլիս ամսոց մէջ միայն կ'ընդունիմք: Վանդի անթօշակ աշակերտաց սահմանեալ թիւը՝ արդէն լրացած է:

Յանկայի էմիգ, որ Ս. Լ. Թուռս կա-
րողութիւն ունենար և անթօշակ ա-
շակերտաց թիւն աւելցնէր . ջերմա-
գինս կ'աղօթեմք և լի եմք յուսով, որ
Լ. Ղզին շնորհիւ կարող պիտի լինիմք
ասորացային մեր սոյն խիստ ջերմ բաղ-
ձանաց հասնիլ : Գարողիս տեսչութիւ-
նը առանց զեղծումն պատճառելու,
չէ կարող իւր կարգադրութեանց բա-
ցառութիւն ընել և կանոնէ ու ժա-
մանակէ դուրս աշակերտաց ընդու-
նիլ : Առտի ստիպուած է ինչպէս մին
չեւ ցարդ եկողները ետ դարձնել,
նոյնպէս և ասկէ վերջը ապօրինի եկող
ներն ալ չընդունիլ : Հարկ չէ ըսել որ
Ս. Լ. Թուռս տարապարտ տեղը, նոցա
վերադարձի համար աւելորդ ծախքեր
ալ ընել ստիպուած է : Ար յուսամք
որ կարգ և կանոն սիրողներուն եւ օ-
րէնք յարգողներուն համար, մեր սոյս
ընթացքը օգտակար կը թուի և իրա-
ւունք չեն ունենար որ և իցէ մէկէ մը
փոփոխուի :

Ար խնդրեմք մեծարգոյ լրագրա-
պետներէն, որ սոյն ազգը իրենց լրա-
գրաց միջոցաւ ևս հրատարակել բա-
րեհաճին ի գիտութիւն գաւառացի
ազգայնոց :

ԺԱՄԱՆԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՔ

Ամսոյս 15 ին Յունաց նորընտիր
Տ. Տ. Բագրեթոս Ս. Պատրիարքի իշ-
խանութեան վաւերացման և հրովար-
տակի ընթերցման հանգէսը խիստ

չբեղապէս կատարուեցաւ Բագրեթի
պաշտօնին մէջ . հրովարտակը կարգաց-
ուելէն եւ նշանները դիմելէն վերջը
Տաճիկերէն, Վաղղիարէն և Յունարէն
ճառեր կարգացուեցան : Լ. յն տեղէն
իրեն համար պատրաստուած զարդա-
րուն փառաւոր ձին հեծնելով բոլոր
Հոյն միաբանութեան և խուռն բաղ-
մութեան հետ եկու Ս. Գարութեան
տաճարի գաւթին արտաքին դրան մօտ
իջաւ ձիէն, զգեստաւորեալ եկեղեցա-
կանք և զօրաց խումբ մը, որ սոյն տեղ
կ'ըսպասէին . նմանապէս վանքերէն և
հիւպատոսարաններէն եկող փոխա-
նորդք և պաշտօնական անձինք դիմաւու-
րեցին զնորին Սրբազնութիւնը . շքեղ
Թափոր մի կազմուած էր, որուն առջեւ
էին Հաղարապետը արծաթեայ ամսէի
մը մէջ Տէրութեան Հրովարտակը
բարձրացուցած կը տանէր, զանկերը
անդադար կը հնչէին և եկեղեցականք
երգելով մասն ի տաճարն Ս. Գա-
րութեան ուր հանդիսաւոր օրերու
սովորական արարողութիւններէ զատ
քանի մը ճառեր և Ն. Ս. Բարե-
խնամ Աշխարհ Թանկագին կենաց հա-
մար ջերմ բարեմաղթութիւններ կա-
րգացուեցան :

Նմանապէս Լ. խարհամատրան տա-
ճարին մէջն ալ երգերով՝ ըստ իրենց
ազգային սովորութեանց արարողու-
թիւններ (եւ հանդէսներ կատարելէ
վերջը, բոլոր միաբանք և հանդիսա-
կանք ողջունեցին զինքը եւ նոյն հան-
դիսիւ տարան ի Պատրիարքարան ուր
վերստին բանախօսութիւնք եւ օրհ-
նութիւններ կարգացուելով մեկնե-
ցան հանդիսականք :